

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

č 59

38 540

030004636

COBISS

o vseučilišče.

Spisal Andrej Veble.

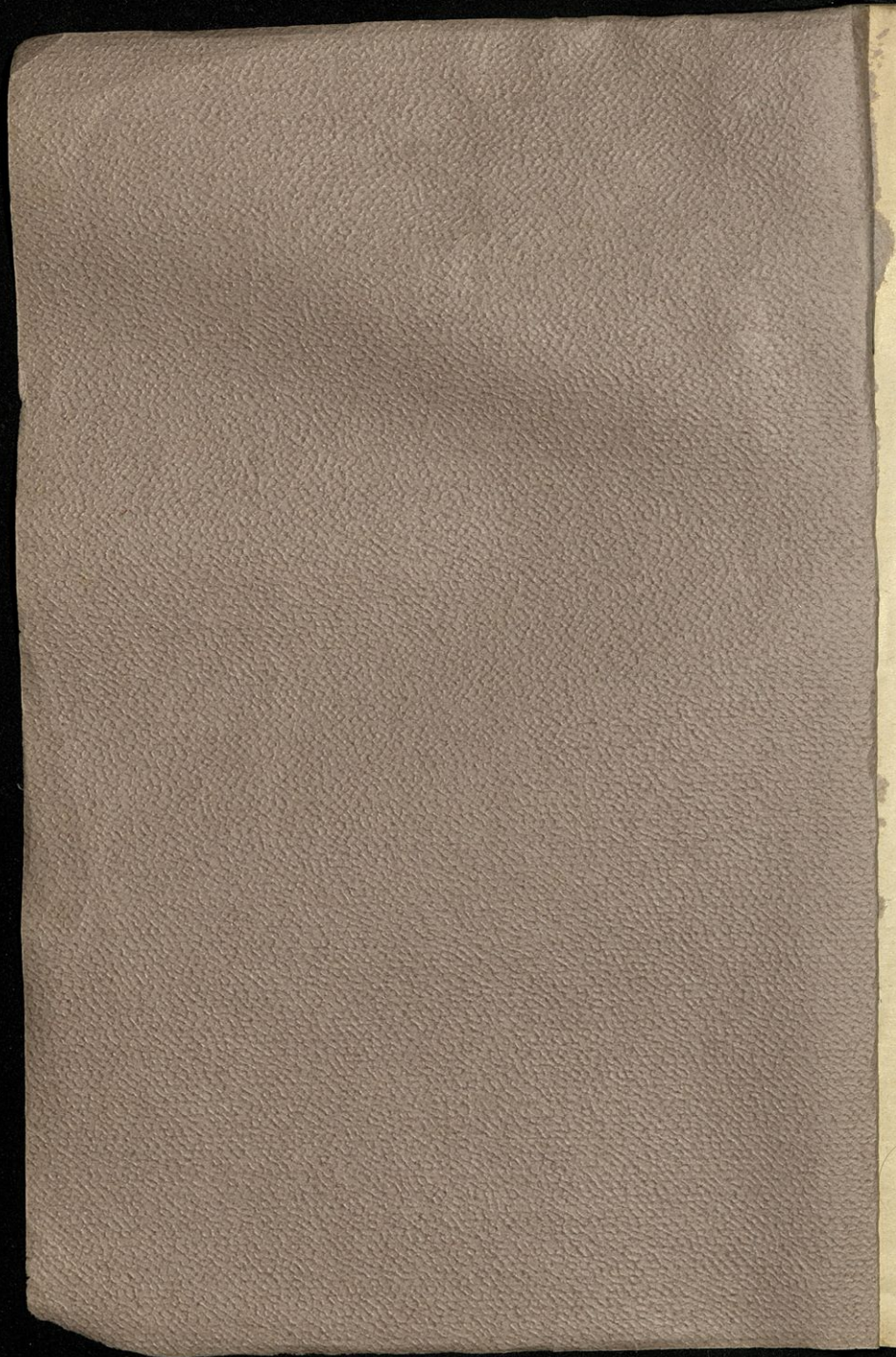
Motto: V delu in znanosti
je naša rešitev.
Češki rek.

V Ljubljani 1909.

Založila in izdala „Slovenska dijaška zveza“.

Tiskala Katoliška tiskarna.

MED. UNIV.
DR PAVEL METOD INDRA,
okrožni zdravnik,

Boj za slovensko vseučilišče.

Spisal Andrej Veble.

Motto: V delu in znanosti
je naša rešitev.
Česki rek.

V Ljubljani 1909.

Založila in izdala „Slovenska dijaška zveza“.

Tiskala Katoliška tiskarna.

38540, br. 80

03000h636

LD=37527071

Uvod.

Večkrat slišimo tožiti, da ideja slovenskega vseučilišča še ni dovolj popularna, da še ni prodrla med najširše kroge našega naroda. Za slovensko vseučilišče v Ljubljani se baje poteguje samo naše razumništvo: naši profesorji, odvetniki, duhovniki, dijaki, uradniki, trgovci itd., sploh naš višji in srednji stan, dočim naši delavski in kmečki sloji ne kažejo tistega smisla in zanimanja za slovensko vseučiliško vprašanje, kakor bi bilo potrebno.

Dasiravno ta trditev v celem obsegu ni resnična, vendar moramo priznati, da naša inteligenca do sedaj še ni znala zanesti slovenske vseučiliške ideje med preprosto ljudstvo, med naše delavske in kmečke sloje, ki vendar tvorijo večino slovenskega naroda, z eno besedo, da ni znala te ideje popularizirati. Krivda ne zadene našega ljudstva, ampak našo inteligenco.

Ako proučujemo zgodovino sedanjega boja za slovensko vseučilišče po l. 1848., se nas nehoté polasti neko neprijetno, žalošno čuvstvo, ker vidimo, da smo po letu 1848. s svojo vseučiliško zahtevo postajali vedno skromnejši, da smo se vedno bolj oddaljevali od svojega prvotnega ideala, tako da nazadnje nismo zahtevali niti popolnega vseučilišča, ampak le sporedna predavanja v Gradcu in borno pravno akademijo¹⁾ v Ljubljani.

Naši dedje in pradedje so verovali v kulturno moč našega naroda in zahtevali so, da se ustanovi popolno slovensko vseučilišče v Ljubljani. To je bilo pred 60 leti,

¹⁾ Pravna akademija. Popolno vseučilišče ima 4 oddelke: bogoslovno, pravno, modroslovno in medicinsko fakulteto (oddelek); pravna akademija ima samo pravno fakulteto.

ko naš jezik še ni bil tako razvit kakor sedaj, ko je naša leposlovna literatura obsegala samo Vodnika in Prešerna, ko slovenskega znanstvenega slovstva še sploh ni bilo. In vendar so naši dedje verovali v bodočnost in kulturno moč našega naroda, ker so bili prepričani, da si slovenski narod, ki je že po naravi zelo nadarjen, z lastno silo vstvari svoje znanstvo, kakor hitro dobi lastno ognjišče znanosti in prosvete: slovensko vseučilišče v Ljubljani. Vera naših prednikov v lastno silo je bila velika, da, občudovanja vredna! Njihovi potomci pa so se jim izneverili in padali smo; čimbolj je omahovala in padala vera v našo bodočnost in lastno kulturno moč.

Pa še neko drugo zanimivo dejstvo opazimo, ako študiramo slovensko vseučiliško vprašanje, in sicer ravno v teku zadnjih 10 let. Vidimo namreč, da se pri nas (na Slovenskem) vsako večje gibanje za slovensko vseučilišče začne pod pritiskom zunanjih vplivov in razmer. Tako je bilo leta 1898., ko so nemški dijaki pretepali in s silo metali slovenske in slovanske dijake iz univerz, isto je bilo leta 1901., ko je vlada obljubila Italijanom italijansko vseučilišče v Trstu in ravnotako je tudi sedaj l. 1908/09., ko so zopet nemški dijaki s surovo silo pokazali svojo »kulturno« premoč napram slovanskemu dijaštvu na nemških vseučiliščih, ko je vlada kapitulirala pred italijanskimi streli v dunajski avli¹⁾ in spletkami laškega ministra Tittoni-ja v prilog italijanske univerze in je predložila načrt zakona za ustanovitev italijanske pravne fakultete na Dunaju.

Slovenskega vseučilišča se spomnimo vedno le tedaj, ko čutimo pest in nasilje nemškega dijaštva in nemške vlade. In to je popolnoma napačna taktika. Slovenska vseučiliška ideja bi morala vedno živeti med ljudstvom. Povsod in ob vsaki priliki bi morali zahtevati slovensko vseučilišče, ne samo tedaj, ko čutimo udarec sovražnih pesti.

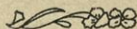
¹⁾ Avla je prostrana dvorana in zbirališče slušateljev pri vhodu vseučilišča

V tem oziru je potreba korenite reforme in sistematičnega dela. Slovenska vseučiliška ideja mora preiti vsem slojem slovenskega naroda takorekoč v meso in kri. V ta namen je potreba vzdramiti in revolucionirati vse tiste sloje našega naroda, ki se do sedaj še niso zavedali, kako velikanskega pomena je vseučilišče za naš narodni, kulturni in gospodarski razvoj. Ves slovenski narod se mora dvigniti kakor en mož, oprijeti se mora te ideje in ne sme prej mirovati, dokler se nam ne izpolni ta naš najvišji narodni in kulturni ideal.

Ravno sedaj je primeren čas za to, da vzbudimo v našem ljudstvu zanimanje za naše vseučiliško vprašanje. Šestdesetletnica naše narodne in politične probuje naj pomeni korak naprej k uresničenju naše vseučiliške zahteve.

Ker pa je žalibog znano, da naše ljudstvo še ni dovolj poučeno o zgodovini dosedanjega boja za slovensko vseučilišče, ker se še ne zaveda, kako velikanske koristi bi imel naš narod od lastnega vseučilišča v narodnem, kulturnem in gospodarskem oziru, zato smo sklenili izdati to poljudno brošuro o slovenskem vseučiliškem vprašanju, da pojasnimo, zakaj zahtevamo slovensko vseučilišče v Ljubljani.

Namen te brošure je torej: razširjenje slovenske vseučiliške ideje.

I.

1. Začetki vseučilišča v Ljubljani.

Italijani utemeljujejo upravičenost svoje vseučiliške zahteve s tem, da so že imeli italijansko pravno fakulteto v Inomostu, katero so pa Nemci leta 1904. nasilno razbili, in da pravzaprav nočejo nič več ko samo to, kar so že imeli.

Kar zahtevajo Italijani, isto lahko terjamo tudi mi, in sicer s trikrat večjo pravico; kajti trikrat smo že imeli v Ljubljani vseučilišče in ravno tolikrat se nam je tudi vzelo. Dočim je Italijanov v Avstriji komaj kakih 700.000 prebivalcev, je bilo po zadnjem ljudskem štetju 1,822.000 avstrijskih Jugoslovancev, v resnici jih je pa nad dva milijona. Z ozirom na število prebivalcev in na zgodovino imamo ravno toliko, če ne večjo pravico do lastnega vseučilišča v Ljubljani, kakor Italijani.

a) Začetki vseučilišča segajo daleč nazaj v dobo protireformacije.

Že leta 1596. se je ustanovil v Ljubljani jezuitski kolegij (visoka šola) z bogoslovno in modroslovno fakulteto. Da je imel ta jezuitski kolegij res značaj visoke šole, vidimo iz tega, ker so se tudi na ljubljanskih fakultetah podeljevala akademična dostojanstva, in sicer vse tri stopnje: bakalavreat, magistrat in doktorat.¹⁾ Pravoslovne in medicinske fakultete sicer ni bilo v Ljubljani, vendar so si kranjski deželni stanovi prizadevali, da polagoma izpopolnijo jezuitski kolegij in ga preustrojijo v popolno vseučilišče. V ta namen so nabrali leta 1704.

¹⁾ Bakalavreat, magistrat in doktorat — tri stopnje akademičnih dostojanstev.

precejšno vsoto denarja, ki je znašala leta 1787. že 44.220 kron. Iz nekaterih pravoslovnih predmetov se je sicer tudi v Ljubljani že zgodaj predavalo, od leta 1703. cerkveno pravo, 16. junija leta 1710. pa je predaval dr. Franc Krištof Begataj o državljanskem pravu. Težnje po izpopolnitvi ljubljanskega vseučilišča pa se, žalibog, niso uresničile. Do leta 1784. smo imeli v Ljubljani samo dve fakulteti, in vsa prizadevanja kranjskih deželnih stanov, da preustrojijo bogoslovno in modroslovno fakulteto v popolno vseučilišče, niso rodila zaželenih sadov. Nasprotno! Leta 1784. smo izgubili še to, kar smo do takrat imeli.

Leta 1784. smo izgubili ljubljansko bogoslovno in modroslovno fakulteto; bogoslovna se je preselila v Inmost, kjer je še sedaj najboljša bogoslovna fakulteta v Avstriji; modroslovna fakulteta pa je prenehala. S tem se je končala prva doba ljubljanskega vseučilišča. Zanimivo je vedeti, kaj se je vse predavalo na ljubljanski bogoslovni in modroslovni fakulteti. O tem imamo natančna poročila. Poleg strogo modroslovnih in bogoslovnih predmetov, kakor so n. pr. logika in metafizika, moralna teologija in cerkveno pravo, se je predavala tudi mehanika in poljedelstvo (ars agraria) in razne druge teoretične in praktične vede.

Jasno je kot beli dan, da je Ljubljana veliko izgubila z bogoslovno in modroslovno fakulteto. To so dobro izprevideli kranjski deželni stanovi. Zato so se obrnili do cesarja Jožefa II. dne 20. julija 1787. in ga prosili, naj jim zopet ustanovi v Ljubljani modroslovno fakulteto. Potrebo višjega modroslovnega zavoda so utemeljevali s tem, da tak zavod ne bi koristil samo kranjski deželi, ampak tudi sosedni Štajerski, Hrvaški, Istri, Furlanski in Dalmaciji, sploh celemu avstrijskemu jugu. Izrecno so poudarjali, da bi se moral na tem zavodu gojiti tudi deželni jezik, »ker so Slovani, ki študirajo v tujih pokrajinah, v nevarnosti, da pozabijo materni jezik in tako postanejo popolnoma neporabni za službo v domovini«. Deželni stanovi torej niso mislili na modroslovno fakulteto s samo nemškim

učnim jezikom, kakor so trdili nemški poslanci v znani vseučiliški razpravi v državnem zboru dne 6. decembra 1901., ampak so izrecno naglašali potrebo slovenskih predavanj, in sicer v prvi vrsti iz praktičnih ozirov, ker bi bili Slovenci, ki pozabijo v tujini svoj materni jezik, »neporabni za službo v domovini«. Jasno je, da kranjski deželni stanovi niso prišli do tega spoznanja iz prenapetih narodnih nagibov, ampak da jih je privedla do tega zgolj nepristranska sodba in pravičnost.

Vlada je res ugodila prošnji deželnih stanov in že leta 1788. je zopet ustanovila modroslovno fakulteto, ki je trajala potem do leta 1849.

b) Francozi na Slovenskem in popolno vseučilišče v Ljubljani. (1810—1813.)

Najvažnejše poglavje v zgodovini ljubljanskega vseučilišča je doba francoske vlade na Slovenskem. Ravno letos, ko slavimo stoletnico Napoleonove Ilirije, bi bilo primerno, da se nekoiko obširneje ocenijo zasluge velikega Napoleona za preosnovo in povzdigo slovenskega šolstva. Ker pa se že pripravlja obširna razprava o tem predmetu, se omejimo samo na višje šolstvo.

Ko so Francozi leta 1809. osvojili velik kos jugoslovanskega ozemlja, je bila njihova prva skrb, da tem deželam (takozvanim »Ilirskim provincam«) dajo enotno, po francoskem vzorcu prirojeno upravo in da temeljito preustrojijo ves takratni šolski sestav; kajti Napoleon je dobro vedel, da je bodočnost vsakega naroda odvisna od dobrega šolstva na narodni podlagi. Dne 4. julija 1810. je zaukazal takratni generalni guverner Marmont, da se naj ustanove dve osrednji šoli (écoles centrales) v Ljubljani in Zadru, 25 srednjih šol (gimnazij in licejev),¹⁾ več občnih in strokovnih šol, in da se naj ves ljudskošolski sestav postavi na narodno podlago. Kot učni jezik v nižjih in

¹⁾ Licej je bila modroslovna šola, podobna sedanjemu 7. in 8. gimnazijskemu razredu.

srednjih šolah se vpelje narodni jezik, dočim se na vseučilišču ali na takozvani osrednji šoli v Ljubljani — in ta nas najbolj zanima — predava v francoskem, latinskem in italijanskem jeziku. Osrednja šola v Ljubljani je bila popolno vseučilišče. Obsegala pa je tudi razven tega še višjo tehniško in ranocelniško šolo.

Najslavnejši profesorji tega vseučilišča so bili ravno Slovenci: Franc Hladnik za rastlinstvo in naravoslovje, dr. Dolinar, poznejši profesor na dunajskem vseučilišču, za rimsko in francosko pravo (code Napoléon), profesor Ravnikar, poznejši tržaški škof, je bil vseučiliščni kancelar in profesor za dogmatiko in eksegezo.

Kmalu pa se je pokazalo, da tak zavod na tako široki podlagi nima niti dovolj učnih moči, niti dovolj slušateljev. Zato je novi guverner Bertrand dné 6. decembra 1811. preosnoval vseučilišče v akademijo, ki je veliko boljše uspevala. Najvažnejši spomenik na ljubljansko vseučilišče v francoski dobi je neka francoska knjiga, katero je spisal profesor Tournal in izdal leta 1812. (*Recueil de regles de droit et de preceptes de morale. Al' usage de la jeunesse de provinces illyriennes par N. A. Tournal.*)

S francosko vlado je izginilo tudi ljubljansko vseučilišče. Kmalu bo 100 let, odkar smo prvič imeli popolno vseučilišče v Ljubljani, in če pomislimo na to dobo nazaj, se nam zdi vse to kakor lepa sanja, ki se je nenadoma pojavila, pa je ravno tako hitro tudi izginila.

Velevažna je bila doba »Napoleonove Ilirije« za nas Slovence in sploh za Jugoslovane. Žal, da se še vedno premalo vpoštevata in ceni. Vendar pa ilirska ideja ni umrla, še vedno živi med nami in ravno v zadnjem času je dobila novo konkretno obliko v ideji jugoslovanske narodne avtonomije.¹⁾ In letos, ko slavimo stoletnico Napoleonove Ilirije, je pač dostojno in primerno, da se spomnimo tudi vseučilišča v Ljubljani in se z vso vnemo zavzamemo za uresničenje naše vseučiliške ideje.

¹⁾ Avtonomija — samouprava

c) Slovenci in leto 1848. — doba našega narodnega preporoda.

Leto 1848. je mejnik v zgodovini avstrijske države, posebno za nenemške narode. Slovanski narodi, ki so do takrat večinoma spali in živeli v narodni mlačnosti, so se začeli probujati in oglašati za svoje pravice na političnem, kulturnem in gospodarskem polju. Postavili so svoj narodni in politični program in začeli so se neustrašeno boriti za ravnopravnost slovanskih narodov z Nemci. Pred vsem pa so zahtevali enakopravnost slovanskih jezikov v uradu, cerkvi in šoli in narodno šolstvo od najnižjih na najvišjih šol. Poljaki, Rusini, Čehi in Slovenci so zahtevali tudi lastna narodna vseučilišča.

Kako se je pojavila slovenska vseučiliška ideja leta 1848.?

V Ljubljani je bila takrat modroslovna fakulteta in ranocelniška šola, na kateri je deloval tudi dr. Bleiweis, znani buditelj in voditelj slovenskega naroda. Ti šoli je hotela vlada odpraviti, zaradi česar bi bilo trpelo mnogo revnih dijakov, slušateljev modroslovne in ranocelniške šole, občutno škodo. Zato so prosili profesorski zbor bogoslovne, modroslovne in ranocelniške šole, naj zahteva ustanovitev vseučilišča v Ljubljani. Takratni licejski rektor,¹⁾ ki je bil tudi ravnatelj ranocelniške šole in predsednik »Slovenskega društva«, dr. Matija Sporer, je sestavil znamenito petičio za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani in jo predložil profesorskemu zboru, ki jo je odobril. Prošnja se je odposlala kranjskim deželnim stanovom in mestnemu magistratu v Ljubljani. Dr. Sporer je dobro utemeljil potrebo slovenskega vseučilišča v Ljubljani iz narodnih, kulturnih in gospodarskih ozirrov. »Ni dvoma, da pomanjkanje višjih narodnih izobraževališč povzroča narodu in njegovemu napredku občutno izgubo, ako odlični talenti v tujih deželah in v tujih jezikih iščejo

¹⁾ Rektor — ravnatelj vseučilišča.

svojo izobrazbo, tam dosežejo veliko slavo in priznanje in tako postanejo občna last tujih narodov; domovina pa s tem, da izgubi svoje najboljše moči, v lastni duševni dremoti pričakuje vspodbude samo od zunaj.« Dr. Sporer imenuje to izgubo »rop na narodnem imetju«. Vsakemu narodu je potreba višjih šol, kajti korist, katero ima narod od vseučilišča, je neprecenljiva. Zato je tudi slovenskemu narodu, ki šteje nad en milijon duš in ki prebiva ne le na Kranjskem, ampak tudi na Koroškem, Štajerskem in Primorskem, potreba samostojnega in popolnega vseučilišča. Zapreke so še sicer velike, jezikovne in denarne.

»Ako pa je narod spoznal, da je tak zavod zanj potreben, potem se ne gre več za to, da se veliko vprašanje odkloni zaradi neznanih sredstev. Država ali pa narod jih morata najti.«

Odgovor na to peticijo pa je bil nepovoljen. Niti mestni magistrat ljubljanski, niti deželni stanovi niso mogli obljubiti denarne podpore.

Dne 1. julija 1848 so se zopet obrnili slušatelji modroslovne šole na licejsko ravnateljstvo s prošnjo, naj stori potrebne korake pri naučnem ministrstvu, da se dovolijo v Ljubljani pravoslovna predavanja. Med tem časom je namreč dobil dr. Unger od naučnega ministrstva dovoljenje, da sme v Ljubljani predavati v slovenskem jeziku, in v poletnem tečaju je res predaval o državnem pravu ustavne (konstitucionalne) monarhije. To je bil povod, da so se slušatelji modroslovne šole tako zavzeli za slovenska pravoslovna predavanja v Ljubljani, ki bi naj imela isto veljavo kakor predavanja na kaki drugi avstrijski fakulteti. Licejsko ravnateljstvo in slovenski poslanci so storili svojo dolžnost, poslanec dr. Kavčič je izročil naučnemu ministrstvu peticijo za slovensko vseučilišče, in posledica teh korakov je bila, da je vlada 5. oktobra 1848. dovolila dve brezplačni stolici za pravoslovna predavanja v Ljubljani, eno za državljansko, drugo za kazensko

pravo. Za docenta ¹⁾ državlanskega prava je imenovala dr. Mažgona, za kazensko pravo pa dr. Lehmanna. Toda slovenska pravoslovna predavanja so se še vedno dolgo zavlačevala, Slovenci tudi niso bili zadovoljni z ustanovitvijo samo dveh brezplačnih pravoslovnih stolic, ker so pričakovali najmanj popolno pravno fakulteto; zato je poslanec dr. Ulepič dne 24. januarja 1849. interpeliral vlado zaradi krivičnega postopanja proti Slovencem v slovenski vseučiliški zadevi. Dne 3. marca 1849. je odgovoril minister za notranje zadeve, grof Stadion, na to interpelacijo v državnem zboru v Kroměřižu (na Moravskem) in je izjavil med drugim sledeče:

»Upoštevajoč veliko število jugoslovanskega prebivalstva in strogo se držeč izrečenega načela o ravnopravnosti narodov in enakega varovanja njihovih koristi, je ministrstvo posvetilo temu vprašanju vso svojo pozornost in se je prepričalo o koristi, dà, o nujnosti ustanovitve višjega učilišča za jugoslovanske dežele in je izbralo v ta namen Ljubljano kot najprikladnejše mesto«.

Tako je vlada sodila o slovenskem vseučilišču pred 60 leti. Rabila je takrat Slovence, ker je na vseh concih in krajih države vrelo. In Jugoslovani so res edini med vsemi avstrijsko-ogorskimi narodi na najsijajnejši način dokazali svojo zvestobo do cesarjeve rodovine. Vsled velikih zaslug, ki so si jih pridobili Slovenci za državo, jih je vlada imenovala »Juwel« (biser) med

¹⁾ Docent — brezplačen profesor na vseučilišču. Kdor hoče postati vseučiliški profesor, se mora na podlagi kakega znanstvenega spisa habilitirati ali dokazati sposobnost za vseučiliškega profesorja; kot docent nima nobene plače, ampak ima samo pravico pobirati šolnino (kolegino) od svojih slušateljev. Čez nekaj let postane izreden in nazadnje reden vseučiliški profesor. Učiteljsko mesto na vseučilišču se imenuje docentura.

vsemi avstrijskimi narodi. Le žal, da se malo pozneje ni nič več zmenila za ta biser.

Dne 10. marca 1849. je začel v Ljubljani predavati dr. Mažgon o državljansem, 8. junija 1849. pa dr. Lehmann o kazenskem pravu (do 26. julija). »Novice« so takrat pisale, kako navdušenje je vladalo, ko so se prvič v Ljubljani slišala slovenska predavanja, s kakim svetim ognjem sta predavala slovenska profesorja in s kako vnemo so ju poslušali slovenski dijaki.

Na koncu poletnega tečaja so se vršile redne skušnje iz snovi, ki se je predavala. Izdala so se tudi slovenska spričevala o izpitih, od katerih nam pa, žalibog, niti eno ni ohranjeno. Spričevala so veljala tudi za druge aystrijske univerze in tečaj se je štel slušateljem, kakor če bi bili poslušali na kaki popolni pravni fakulteti. To je izrecno poudarjal Luka Svetec v svojem govoru o ljubljanski pravni akademiji v kranjskem deželnem zboru leta 1890. (v IX. seji, 11. novembra 1890.). Toda preden se je kdo nadejal, je vlada ustavila slovenska pravoslovna predavanja v Ljubljani.

25. avgusta 1849. je namreč umrl mladi, velenadarjeni docent dr. Mažgon v 37. letu svoje starosti, in to priliko je vlada porabila, da je premestila slovenske pravoslovne stolice v Gradec, kjer je tamošnje vseučilišče (glasom ustanovne listine) ustanovljeno za obe narodnosti (za nemško in slovensko) Notranje Avstrije. Težnje po ustanovitvi slovenskega vseučilišča so torej ostale — prazne sanje. Že 7. novembra 1849. so pisale »Novice«: »Oj sladke sanje! Pa kdo se zdaj še Slovencev spomni! Lani so bili spoštovani in povzdigovani, ko so bili v sili trda zagozda zoper pripravljanje Avstriji sovražnih prekucij krog in krog. Kdo zdaj za „Juwel“ posebno porajta! Zdaj se le spet „separatisti“ imenujejo, če se za enake pravice, kakoršne drugi narodi imajo, glasijo, akoravno so v najnevarnejšem času očitno pokazali, da njih separatizem obstoji le v brambi avstrijskega cesarstva.«

Vlada je odpravila modroslovno in ranocelniško šolo, ki je obstojala v Ljubljani do leta 1849., slovenska pravoslovna predavanja pa je preložila iz Ljubljane v Gradec, kjer so trajala od leta 1850. do 1855. Dr. Krajnc, eden največjih učenjakov na polju avstrijskega prava, je predaval v Gradcu državljansko pravo (1850.—1853.), dr. Kopač, profesor rimskega in cerkvenega prava, kazensko-pravdni red (1851.—1852.) in dr. Skedl, oče sedanjega nemškonacionalnega poslanca dr. Skedla, profesor finančne vede in statistike,¹⁾ kazensko pravo (1851. do 1854.). Razven tega sta še predavala nekatere predmete v slovenskem jeziku na bogoslovni fakulteti v Gradcu Slovenca dr. Tosi in dr. Robič (do leta 1855.). Torej že pred več kot 50 leti je predavalo pet vseučiliških profesorjev na graškem vseučilišču o pravoslovju in bogoslovju v slovenskem jeziku. Očitane, da naš jezik še ni dovolj razvit za znanstvena predavanja na vseučilišču, torej nima nobene podlage. Kar je bilo mogoče pred več kot pol stoletja, to je brezdvomno mogoče sedaj, ko se je naš jezik neprimerno lepo razvil, ko nimamo samo bogate leposlovne književnosti, temveč se že tudi na znanstvenem polju lepo giblamo.

Kaj je bil vzrok, da so tudi v Gradcu ponehala slovenska predavanja? Dr. Krajnc je naznanil naučnemu ministrstvu dne 24. febr. 1854., da »zaradi pomanjkanja slušateljev« ustavlja nadaljna predavanja. Vendar, da to ni bil pravi vzrok, nam najboljšo dokazuje neko pismo, ki ga je pisal svoji nevesti, gospodični Petričevi, in v katerem pravi: »Svojo docenturo sem nadaljeval že četrto leto, toda rastoče sovraštvo, katero so nasprotniki slovenstva namerili proti nji kot nepotrební napravi, je povzročilo, da je polagoma pojemala. Zato sem sklenil, da popustim dvomljivo nameščenje ter se naravnost pobrinem za kako odvetniško mesto.« (Vseučiliški zbornik, str. 59.)

¹⁾ Statistika — veda, ki se peča s proučevanjem družabnih razmer in ki skuša množne družabne pojave izraziti v številu. N. pr. statistika prebivalstva — ljudsko štetje itd.

Narodno sovražstvo nemškega prebivalstva v Gradcu, razven tega pa tudi centralistično - absolutistični vladni sestav, vsled katerega je število slovenskih slušateljev vedno bolj pojemalo, to je bil vzrok, da so se ustavila slovenska vseučiliška predavanja v Gradcu.

In s tem je tudi slovenska vseučiliška ideja zaspala za dalj časa.

Vzbudili so jo še-le slovenski tabori. Po letu 1867. se je začelo na Slovenskem živahno narodno gibanje. Ljudstvo se je zbiralo na velikih shodih, ki so se imenovali »tabori« (po češkem vzorcu); navdušeni narodni govorniki so nastopali in budili slov. narod iz narodne in politične mlačnosti. Vsi Slovenci od Mure in Drave do Adrije so se čutili kot eno celoto, njihov ideal je bil: Zedinjena Slovenija. Tisoči in tisoči so prihajali na take shode, prvi slovenski tabor v Ljutomeru na Štajerskem je štel sedem tisoč ljudi, drugi tabor v Žalcu 15.000, sedmi in največji slovenski tabor na ljubljanskem polju poleg Vižmarij pa celo 30.000.

Na tretjem slovenskem taboru v Šempasu na Goriškem dne 18. oktobra 1868. je prvi zahteval Iv. Nabergoj, slovenski Garibaldi, naj se ustanovi v Ljubljani slovenska pravna akademija. Ta zahteva se je sedaj obravnavala tudi na drugih shodih in tudi v državnem zboru je utemeljeval potrebo slovenske pravne akademije poslanec Luka Svetec dne 8. marca 1869. Naučni minister Hasner pa je to zahtevo odločno zavrnil, češ, da pravna akademija brez modroslovne fakultete nima prave podlage. »Modroslovna fakulteta pa je v širšem obsegu skoro potrata, ako nima istočasno poleg sebe medicinske fakultete.« Misel slovenskega vseučilišča, ne samo pravne akademije, je prvi sprožil dr. Razlag na sedmem slovenskem taboru na ljubljanskem polju binkoštni ponedeljek leta 1869.

»Mogočnega ljudskega glasu, ki je tako silno ter soglasno odmeval po taborih širom slovenske zemlje, vlada vendar ni mogla preslišati, posebno, ker je bilo ministrstvo Potocki baš takrat v zadregi in je upalo pri-

dobiti z ugodno rešitvijo vseučiliškega vprašanja slovenske poslance.« (Vseučiliški zbornik, str. 66.)

Zato je naučni minister Stremayer določil za drugo polietje leta 1870. v proračunu 7.200 K za slovenska pravoslovna predavanja v Gradcu. Toda ta rešitev slovenskega vseučiliškega vprašanja ni mogla zadovoljiti Slovencev, ker so zahtevali slovensko vseučilišče v Ljubljani. Za slovenske docente na graškem vseučilišču so se priglasili dr. Krajnc, dr. Gršak in dr. Ribič, dalje dr. Lehmann, dr. Reddi in Melé. Leta 1871. pa je predlagal dr. Razlag, naj se tudi na Dunaju zahtevajo slovenska predavanja na pravni fakulteti. Za docenturo na dunajskem vseučilišču se je priglasil dr. Pogačnik.

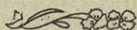
Vlada je namenoma zavlačevala vso zadevo s slovenskimi pravoslovnimi predavanji, končno pa se je postavka za slovenska vseučiliška predavanja v znesku letnih 7.200 kron črtala v proračunski razpravi leta 1871., in sicer na zahtevo dunajskega vseučiliškega profesorja, poznejšega pravosodnega ministra dr. Glaserja.

Dne 13. junija 1871. je vstal v državnem zboru slovenski poslanec dr. Etbin H. Costa in je odločno pobijal postopanje proračunskega odseka v slovenski vseučiliški zadevi, na koncu pa je predlagal resolucijo za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani. V dovršenem govoru je zavračal vse ugovore naših narodnih nasprotnikov proti slovenskemu vseučilišču in je dokazoval potrebo slovenske univerze:

»Če zahtevamo, da se uvede v urade slovenski jezik, tedaj nam oporekajo nasprotniki: saj nimate uradnikov, ki bi bili zmožni, da bi uradovali v vašem jeziku. Toda ne dajo nam šol, v katerih bi se taki uradniki izobraževali. Če pa zahtevamo šol, tedaj nam odgovarjajo: Saj nimate niti knjig niti učil. To govore tako, kakor bi morali prej imeti knjige in učila, nego šole, kakor bi ne bilo vse to v najožji zvezi in kakor bi se ne bilo na nemških vseučiliščih preje v

nemščini predavalo, nego se je nemško slovstvo povspelo do one višine, na kateri ga sedaj občudujemo.« Resolucija se je glasila: »Visoka vlada se pozivlja ustanoviti v Ljubljani kakor hitro mogoče pravoslovno in modroslovno fakulteto s slovenskim učnim jezikom.« Proti resoluciji je govoril graški poslanec Rechbauer in dr. Glaser, ki je nesramno razžalil Slovence in imenoval slovenski jezik »otroško jecljanje« (Kinderlallen). Predlog, ki ga je stavil dr. Costa, je bil seveda odklonjen.

S tem je stopilo slovensko vseučiliško vprašanje zopet za dolgo časa v ozadje, na Slovenskem je sledila za idealno dobo slovenskih taborov popolna politična zaspavnost. Dokaz, kako globoko smo bili padli, je vseučiliška razprava v kranjskem deželnem zboru dne 7. nov. 1890., kjer je predlagal Luka Svetec, naj visoka c. kr. vlada nasvetuje državnemu zboru, da se napravi v Ljubljani pravna akademija, oziroma juridična fakulteta s slovenskim, oziroma hrvaškim jezikom. Predlog je bil sprejet. Vendar dokazuje že to dejstvo, da se celih 19 let nismo oglasili za vseučilišče in da smo nazadnje zahtevali samo borno pravno akademijo, kako globoko smo bili padli in kako je naša vera v kulturno moč našega naroda vedno bolj ginevala. Bili smo na robu propada in padali bi bili še globlje, ako ne bi bil sledil nepričakovan preobrat.

2. Delo za slovensko vseučilišče v Ljubljani po 1. 1898.

Vse priprave za slovensko vseučilišče v Ljubljani so delo zadnjih 10 let. Prej se v tem oziru sploh ni nič delalo in smelo trdim, da smo bili pred 60 leti bliže uresničenju naše vseučiliške ideje kot pred 10 leti. Kaj je bil vzrok temu dejstvu, tega nočem preiskovati. Leta 1898. pa smo naenkrat stopili z meglenih višav na realna tla in pokazali smo, da vseučilišča ne smemo pričakovati samo od vlade, ampak da moramo tudi pri našem vseučiliškem vprašanju iskati rešitve v samopomoči. Pripravimo denar za zgradbo slovenskega vseučilišča, pripravimo in izobrazimo svoje bodoče profesorje, torej gmotni in duševni kapital, to je načelo, ki naj vodi naše priprave za slovensko vseučilišče! Ako hočemo, da bo imela naša bodoča univerza res značaj drugih vseučilišč, da ne bo v začetku le na stopnji kakega srednješolskega zavoda, moramo vso svojo pozornost posvetiti znanstvenemu delu in znanstveni vzgoji naših bodočih docentov in ne smemo štediti z denarnimi sredstvi, ker se gre pri tem za ugled in znanstveno veljavo naše bodoče univerze.

L. 1898. je velevažno leto v zgodovini slovenskega vseučiliškega vprašanja. Kakor leto 1908., tako je bilo tudi pred 10 leti za vseučiliško mladino burno leto. Nekaka čudna podobnost je tudi v tem, da so bili takrat, kakor 10 let pozneje, izgredi najprej v Pragi in da je vlada prepovedala nositi čepice in narodne znake, da prepreči nemire med Čehi in Nemci. Povod izgredom nemškega dijaštva proti slovanskemu na nemških univerzah so torej dali praški nemški dijaki. Začele so se velike rabuke, nemški dijaki so metali Slované iz univerz in jih pretepali.

Vsi Slovani, posebno pa slovenski dijaki so takrat bridko občutili, kaj se pravi biti brez lastne strehe, brez lastnega kulturnega zavetišča. Pisali so v domovino, da v takih podivjanih razmerah sploh ne morejo živeti, kaj še študirati, da je že skrajna sila, da dobimo svoje lastno vseučilišče v Ljubljani.

Vsled dogodkov na nemških vseučiliščih je stavil dr. Tavčar v občinski seji v Ljubljani dné 3. februarja 1898 zahtevo, naj se ustanovi v Ljubljani slovensko vseučilišče s pravno, modroslovno in bogoslovno fakulteto.

Takoj drugi dan je bila seja kranjskega deželnega odbora. Dr. Majaron in tovariši so stavili v tej seji sledeči predlog: »Visoka c. kr. vlada se pozivlja, da čimprej pri državnem zboru izposluje ustanovitev slovenskega vseučilišča z bogoslovno, modroslovno in pravoslovno fakulteto. Za dr. Majaronom, ki je v obširnem govoru utemeljeval nujnost tega predloga, se je oglasil baron Schwegel, vodja nemške stranke, in je izjavil na veliko začudenje slovenskih poslancev, da si tudi želi vseučilišče v Ljubljani. »S stališča uradovanja v slovenskem jeziku ne more noben previden in pošten politik tajiti, da je želeti kolikor mogoče skrbne izobrazbe v slovenskem jeziku, zlasti za tiste uradnike, ki so poklicani uradovati v tem jeziku. Ne zadostuje privatna izobrazba na tem polju, marveč je želeti in potrebno je, da se osobito v pravoslovju razvije trdna tradicija, nauk, podlaga, ki se ne dá spremeniti in ki je za pravno varnost samo največjega pomena. Tega praktičnega stališča ne more nikdo zanikati.« Tudi z državnega stališča, kakor tudi s stališča dežele in prebivalstva je navajal razloge, ki govorijo za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Predlog dr. Majarona in izpreminjevalni predlog barona Schwegla sta bila sprejeta in odkazana upravnemu odseku.

V seji dné 28. februarja 1898. je potem sklenil kranjski deželni zbor sledeči velevažni sklep:

- a) Deželnemu odboru se naroča: Visoki c. kr. vladi sporočiti, da je dežela Kranjska pripravljena k usta-

novitvi vseučilišča v Ljubljani prispevati znesek 500.000 K, ki se izplača takoj, ko bode ustavnim potom zagotovljena ustanovitev vseučilišča. V ta namen se naj porabi predvsem 100.000 K iz posebnega rezervnega fonda, katerega naložiti je bilo deželnemu odboru naročeno v seji dné 3. marca 1897. iz prebitkov samostojne naklade na žganje, v kolikor presegajo znesek, ki je bil za leto 1897. proračunjen; potem pa iz letnih prispevkov po 40.000 K, ki se naj postavljajo v proračune let 1899. do 1908. Znesek 100.000 K se naj naloži takoj, letni prispevki po 40.000 K pa se naj sproti obrestonosno nalagajo. Narasle obresti se naj svojedobno porabijo za ustanove slušateljem ljubljanskega vseučilišča. — Ko bi, predno bode naloženih vseh 500.000 K, bilo učni upravi potreba izplačati to vsoto, se pooblašča deželni odbor, da se ne dotakne obresti, najeti posojilo v onem znesku, ki ga bode za dopolnitev svote 500.000 K potreba. Fond, ki se tako zalaga, se naj imenuje »Cesarja Frana Josipa I. vseučiliški fond«.

- b) Obenem se naroča deželnemu odboru svoječasno izposlovati Najvišje dovoljenje, da se bode vseučilišče smelo imenovati »Cesarja Frana Josipa I. vseučilišče«.
- c) Deželnemu odboru se naroča razpisati za pripadnike slovenske narodnosti, ki bi imeli voljo habilitovati se na modroslovni ali pravoslovni fakulteti kakega avstrijskega vseučilišča za privatne docente, dvoje ustanov po 1600 K na leto z izrecnim dostavkom, da se bodo reflektantje¹⁾ za ti ustanovi morali zavezati, da sprejmó, ako se bode nanje reflektovalo, profesorska mesta na vseučilišču, ki se ima ustanoviti v Ljubljani.«

Leta 1898. se je slavila petdesetletnica vladanja Njega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Pri tej priliki so se

¹⁾ Reflektantje, reflektirati, potegovati se za kaj.

prirejali po celem Slovenskem veliki shodi, na katerih se je poleg vdanostnih izjav izražala tudi želja, naj se v kratkem času ustanovi v Ljubljani slovensko vseučilišče, ki bi se imenovalo v spomin na dolgoletno plodonosno vladu Nj. Veličanstva »Cesarja Franca Jožefa I. vseučilišče«.

Velevažna je dalje spomenica za slovensko vseučilišče, ki je bila sestavljena meseca oktobra leta 1898. s soglasjem skupnega odbora društva »Pravnik«, »Slovenske Matice« in profesorjev ljubljanskega bogoslovja. Posebna deputacija je izročila to spomenico ministrskemu predsedniku, naučnemu ministru in s privolitvijo državnega zbora se je natisnila tudi v stenografičnem zapisniku.

Iz istega leta je še omeniti važen sklep ljubljanskega občinskega sveta z dné 23. decembra 1898. Občinski svet je namreč sklenil, da prispeva k ustanovnim stroškom za vseučilišče v Ljubljani vsoto 100.000 K.

V seji deželnega zbora dné 28. decembra 1898. se je izvolila posebna deputacija (deželni glavar pl. Detela, knezoškoč dr. Jeglič, dr. Majaron in Povše), ki naj bi šla k cesarju in ga prosila, da se zavzame za slovensko vseučilišče v Ljubljani. Toda ta deputacija še do danes ni dobila avdiience.

Tako živahno in uspešno pričeto gibanje za slovensko vseučilišče v Ljubljani pa odslej ni več zaspalo. Tudi ni ostalo omejeno samo na domače ozemlje, na kranjski deželni zbor, ampak je prišlo po 30 letih zopet tudi v državni zbor. Leta 1901. je vlada obljubila Italijanom italijansko vseučilišče, in sicer v teku treh let (naučni minister dr. vitez Hartel). V Inomostu so namreč nemški dijaki onemogočili predavanje nameščenega italijanskega docenta dr. Menestrine in to je bil povod, da so italijanski poslanci Malfatti in tovariši interpelirali vladu zaradi ustanovitve italijanske pravne fakultete v Trstu. Ko je minister Hartel izjavil, da hoče usanoviti za Italijane laško univerzo v treh letih, so se oglasili slovenski dijaki in slovenski poslanci in 12. novembra leta 1901. so vložili po-

slanci dr. Šusteršič, dr. Ferjančič in dr. Ivčević v državnem zboru sledeči nujni predlog:

»Že več kakor 50 let zahtevajo Slovenci, naj se ustanovi slovenska univerza. Že leta 1848. je takratna vlada, ki je to zahtevo pripoznala kot utemeljeno in ustanovitev take univerze kot koristno in potrebno uredbo, tudi na to opozarjala, da načelo narodne ravnopravnosti in pravična obramba skupnih koristi zahtevata izvršitev te zahteve, in je vsled tega tudi obljubila ustanovitev slovenskega vseučilišča.

Ta obljuba se vsled nastalih političnih zmešnjav, državnopravnih in finančnih skrbi ni izvršila. Od takrat pa ta zahteva ni zaspala, nego se v zadnjih letih vedno odločneje oglašča. Pri tej stvari so Hrvatje in Srbi te državne polovice Slovence najtopleje podpirali. Sedaj se oglašča s to zahtevo vse jugoslovansko prebivalstvo Avstrije.

V seji poslanske zbornice dné 20. oktobra 1898. je poslanec dr. Ferjančič predložil peticijo, v kateri se vprašanje o ustanovitvi slovenskega vseučilišča v Ljubljani na vse strani natančno pojasnjuje in se zahteva hitra ustanovitev takega učnega zavoda.

Ta zahteva je zadobila sedaj prav pereč pomen, ker je sedanja vlada, odgovarjajoč na interpelacijo poslancev barona Malfattija, dr. Hortisa in tovarišev izjavila, da hoče za pravnike italijanske narodnosti organizirati samostojno fakulteto, oziroma poskrbeti, da se italijanskim dijakom na drug način zagotovi možnost, posvetiti se vseučiliškim naukom v njihovem materinem jeziku.

Ako se uvažuje, da se je obljubila ustanovitev vseučilišča prebivalstvu, ki šteje, kakor italijansko prebivalstvo, kakih 670.000 duš in ki pošilja na vseučilišča naše državne polovice na leto do 400 dijakov, potem je toliko bolj utemeljeno, da se ustanovi vseučilišče za južne Slované, ker je teh v naši državni polovici nad dva milijona duš in so prisiljeni pošiljati vsako leto nad 700 dijakov na nemška vseučilišča.

Zahtevo, da se jugoslovanskim dijakom zagotovi možnost študirati vseučiliške nauke v svojem materinem jeziku, ne utemeljujejo samo učni razlogi, ki odločno terjajo, da stori vlada brez odlašanja vse pripravljalne korake za ustanovitev vseučilišča za južne Slovane, oziroma da kolikor mogoče hitro predloži poslanski zbornici dotično predlogo.

Vsako odlašanje bi pomenilo neopravičeno zapostavljanje Jugoslovancev. Pri tem vprašanju tudi proračunski pomisleki ne smejo igrati nobene vloge. Gre se za važno kulturno zahtevo, na koje izpolnitvi nimajo samo Jugoslovani, ampak celokupna država velik interes.

Sicer pa je dolžnost vsake nepristranske vlade, ako se zaveda svoje naloge, da podpira in pospešuje kulturni razvoj vsake narodnosti v vseh ozirih.

Kar se tiče posebej finančne strani tega vprašanja, je uvaževati, da je deželni zbor vojvodine Kranjske l. 1898. sklenil v svrhu ustanovitve vseučilišča v Ljubljani žrtvovati pol milijona kron in je dalje mestna občina ljubljanska dovolila 100.000 kron.

Z ozirom na te okoliščnosti še nujno predlaga:

»C. kr. vlada se pozivlja, da čimprej predloži poslanski zbornici načrt zakona, s katerim se zagotovi ustanovitev vseučilišča s pravno, modroslovno in bogoslovno fakulteto za južne Slovane.«

Dné 6. decembra 1901. je bila o tem nujnem predlogu znamenita razprava, katere so se udeležili dr. Šusteršič, dr. Ferjančič in dr. Ploj, od Nemcev pa dr. Berger, dr. vitez Hartel, dr. Pommer in dr. Wolffhardt. Najboljše sta govorila za slovensko vseučilišče dr. Šusteršič in dr. Ploj. Nemški poslanci, posebno dr. Berger in dr. Pommer (s svojim: Achtung na »cug«!) so skušali vso zadevo osmešiti; borili so se proti slovenskemu vseučilišču s takimi razlogi, ki pač niso vredni izobraženega človeka.

Pri glasovanju pa predlog ni dobil dvetretjinske večine in nujnost je bila odklonjena. Bili smo torej poraženi.

Moralno smo pa vendar takrat veliko pridobili. Prvič se je začela za slovensko vseučilišče zanimati slovenska javnost; društva, razne korporacije in slovenske občine so takrat poslale vladi nebroj peticij za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Drugič so se pa tudi neslovenski, posebno slovanski krogi začeli pečati z našim vseučiliškim vprašanjem. Veliko se imamo zato zahvaliti slovanskemu časopisju, ki je prinašalo obširne članke o našem vseučiliškem vprašanju.

Kar se tiče nadaljnega političnega boja v prilog slovenskega vseučilišča, se ne morem spuščati v podrobno razpravo in naštevanje raznih govorov, ki so jih imeli slovenski poslanci o tem, za nas tako važnem vprašanju v državnem zboru, pri raznih prilikah. Izmed katoliško-narodnih poslancev, ki so si pridobili največ zaslug za slovensko vseučilišče, imenujemo samo državnega poslanca Povšeta in dr. Šusteršiča. O delovanju naših poslancev za slovensko univerzo piše »Slovenec« v članku z dné 28. junija 1905. »Kaj je resnica o vladni izjavi glede slovenskega vseučilišča?« sledeče:

»Že v zadnji dobi Körberjevega ministrstva, ko se je ‚Slovanska zveza‘ združila z Mladočehi v obstrukcijo in je Körber poskušal doseči ustavljenje obstrukcije, se je od ‚Slovanske zveze‘ Körberju naznanilo, da ‚Slovanska zveza‘ temeljem znane pogodbe z Mladočehi privoli v opustitev obstrukcije pod raznimi pogoji, med katerimi je stal v prvi vrsti kot ‚conditio sine qua non‘,¹⁾ da se osigura ustanovitev slovenskega vseučilišča. Po Körberjevem padcu je dr. Šusteršič dal ministrskemu predsedniku Gautsch-u pismeno spomenico, v kateri je odločno in brezpogojno zahteval oživotvorjenje slovenskega vseučilišča. Baron Gautsch se je že takoj takrat prijazno izjavil o tej zahtevi, pozneje pa, ko se je šlo za prvo branje vladne predloge za ustanovitev italijanskega vseučilišča v Roveretu,²⁾ so zastopniki ‚Slovanske zveze,‘ oficijelno posredovali pri vladi za slovensko vseučilišče.

¹⁾ Conditio sine qua non - neobhoden pogoj.

²⁾ Rovereto - kraj na južnem Tirolskem.

Šusteršičeva zasluga je, da vladna predloga o italijanski pravni fakulteti v Roveretu, ki je bila leta 1905. po onemogočenju laške pravne fakultete v Inomostu zelo pereče vprašanje, ni prišla takoj brez prvega branja v odsek, ker je edini izmed slovenskih poslancev v seji klubovih načelnikov protestiral proti temu. Drugič pa je pri ministrskem predsedniku dosegel, da je vlada končno izjavila, kaj sodi o slovenskem vseučiliškem vprašanju. 24. junija 1905., v seji proračunskega odseka, je vprašal poslanec Robič vlado, kaj misli gledé slovenske univerze v Ljubljani, in minister Hartel je takrat izjavil, da je »vlada že pri neki drugi priliki izrekla, da prizna dotične želje Slovencev kot **upravičene**.« »Za pravno fakulteto v Ljubljani bi se moglo dobiti potrebno število profesorjev tem lažje, ker Slovenci sami želé za nekatere stroke nemška predavanja in je torej mogoča oblika, ki bi ustrezala tudi v kranjskem deželnem zboru izraženi nemški želji. Vlada se je odločila, da za morebitno pravno fakulteto v Ljubljani prične potrebne poizvedbe in obravnave, ter upa, da bode mogla v doglednem času predložiti stvarne predloge.«

Dasiravno ta izjava ni zadovoljila Slovencev, vendar je bil to za nas v toliko uspeh, ker je vlada prvič po dolgem času javno in brez ovinkov izjavila, da je slovenska zahteva gledé lastnega vseučilišča v Ljubljani upravičena; kajti do tega časa smo se morali boriti celo za načelno upravičenost naše vseučiliške zahteve.

V zadnjem zasedanju kranjskega deželnega zbora dne 8. januarja 1909. je vložil poslanec profesor E. Jarc sledeči nujni predlog:

Deželni zbor skleni:

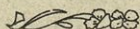
1. Osrednja vlada se pozivlja, da nemudoma uvede vse potrebne ustavne korake, da se čimprej ustanovi slovenska visoka šola v Ljubljani, in sicer najprej bogoslovna in pravoslovna fakulteta.

2. Z ozirom na koristi dežele se izreka deželni zbor zoper Trst kot sedež italijanske visoke šole.

Slovenski poslanci, posebno pa profesor Jarc, so s prepričevalnimi dokazi utemeljevali potrebo slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Pri glasovanju za nujni predlog se je cela zbornica izrekla za slovensko vseučilišče v Ljubljani.

Ne smemo pa pozabiti pri tej priliki slovenskega dijaštva, ki je stalo v boju za slovensko vseučilišče vedno in povsod, posebno pa v zadnjih letih, v prvih vrstah. Boj v državnem in deželnem zboru se je pričel navadno po zaslugi slovenskega dijaštva, ki je ob vsaki priliki opozarjalo slovenske poslance na to velevažno kulturno zahtevo. V zadnjem času pa je skušalo zanesti idejo slovenskega vseučilišča med najširše sloje s predavanji na ljudskih shodih po naših izobraževalnih društvih.

To je pregledna, dasiravno nepopolna slika dosedanjega boja za slovensko vseučilišče v Ljubljani. Marsikaj bi bilo treba izpopolniti, za pojasnilo pa to zadostuje. Sicer pa opozarjam na »Vseučiliški zbornik«, ki je do leta 1902. najboljši vir za slovensko vseučiliško vprašanje.

3. Ugovori proti slovenskemu vseučilišču.

Od začetka našega boja za slovensko vseučilišče pa do današnjega dne navajajo naši narodni nasprotniki razne, večinoma že obrabljene ugovore proti naši vseučiliški zahtevi. Ako slišimo govore nemških nacionalnih poslancev v državnem zboru in čitamo časopise »Neue Freie Presse«, »Tagespost«, »Deutsche Wacht«¹⁾ itd., se moramo naravnost zgražati, kako je celo v 20. stoletju, v stoletju prosvitljenosti in humanitete,²⁾ mogoče, da se malim narodom, kakor smo mi Slovenci, odrekajo najsvetejše pravice do svobodnega narodnega in kulturnega razvoja, da se nam ne priznava niti pravica do nižjih³⁾ in srednjih šol, kaj še pravice do lastnega vseučilišča. V stoletju, ko se snujejo celo razna društva za varstvo živali in se zidajo krasne bolnišnice za konje in živino, je tako teptanje človeških pravic zasmeh vsemu, kar se imenuje svoboda, enakopravnost, humaniteta. To ni svoboda, ako se v imenu svobode, bratstva in enakosti ubija svoboda drugih in se teptajo njihove najsvetejše pravice.

Vlada je načelno izjavila, da so slovenske zahteve po samostojnem vseučilišču upravičene. Izgovarja se le s finančnim stanjem državne blagajne in s pomanjkanjem sposobnih učnih moči. Pomisleke ima tudi glede tega, da slovensko vseučilišče ne bi ustrezalo vsem znanstvenim zahtevam, ampak da bi bilo le bolj vzgajališče slovenskih uradnikov. Kljub temu je vlada izjavila, da smo upravičeni

¹⁾ Humaniteta — človekoljubje.

²⁾ »Neue Freie Presse«, glasilo nemških židovskih liberalnih krogov. »Tagespost«, »Deutsche Wacht — nemški listi.

³⁾ Trst in Koroško, kjer nam ne dajo niti ljudskih šol.

zahtevati slovensko vseučilišče, vendar da se mora prejšnje vprašanje dobro preštudirati, da mora »pričeti potrebne poizvedbe in obravnave«, da bo mogla v doglednem času »predložiti stvarne predloge«. In od ministra Hartla naprej študira in študira slovensko vseučiliško vprašanje, uspeh tega študija pa je naravnost ničeven. Razven neznatnih državnih štipendij za slovenske docente ne moremo zabeležiti niti enega uspeha. Obstojata sicer takozvani »Sklad za podpiranje slovenskih visokošolcev«, iz katerega dobivajo slovenski vseučiliščniki, večjidel pravniki, neznatne podpore po 30 do 100 K na leto. Toda to so le drobtinice in poniževalno je za nas, da sploh sprejemamo tako napitnino, ko imamo vendar pravico do popolnega slovenskega vseučilišča.

Glavni ugovori proti naši vseučiliški zahtevi so: Saj nimate niti meščanskih niti srednjih šol, pa že zahtevate slovensko vseučilišče. Vaš jezik je še nerazvit, znanstvenega slovstva pa še sploh nimate. Neki nemški poslanec se je izrazil, da bi lahko odnesel vse slovensko slovstvo v žepni rutici. Splošna omika slovenskega naroda je še baje na tako nizki stopnji, da naš vseučiliški zavod sploh ne bi imel niti najmanjših pogojev za obstanek. Slovensko vseučilišče ne bi imelo niti dovolj profesorjev, niti dovolj slušateljev. In končno, slovenski narod bi še morda imel od tega nekaj koristi, ampak za znanstvo ne bi pomenilo slovensko vseučilišče ničesar. In korist vede in takozvane »višje kulture« zahteva, da trpijo manjši narodi duševni glad, da nazadnje vsled kulturne in gospodarske odvisnosti vtonejo v nemškem morju. To je vsakdanji evangelij Vsenemcev in nemškonacionalnih poslancev, ki nam vedno in vedno očitajo našo nizko kulturo, a nam ne privoščijo sredstev in šol, da bi se izobrazili. To je tisti podli in nenravni nauk, ki obsega dvojno moralo, moralo gospodarjev in moralo sužnjev, ki pozna privilegirane¹⁾ sloje in sužnje. Mi odklanjamo vsako tako moralo, vsa-

¹⁾ Privilegirani — tisti, ki ima izredne predprave

kemu narodu damo pravico, ki mu gre, a tudi zase zahtevamo isto pravico, popolno in neskrajšano.

Ko so prišli 23. novembra 1908. italijanski dijaki z revolverji v dunajsko avlo in so počili znani strelji, ki so potem odmevali ne le po Avstriji, ampak celo po daljni Italiji, se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Nemško časopisje je sicer obsojalo postopanje italijanskega dijaštva, vso krivdo pa je zvrnilo na vlado, ki iz strahu pred Slovenci ni izpolnila upravičene italijanske vseučiliške zahteve in je vedno bolj zavlačevala vprašanje o italijanskem vseučilišču v Trstu.

»Neue Freie Presse« je prinesla dne 24. novembra 1908. sledeči uvodnik: »Navadno se ugovarja proti italijanski pravni fakulteti v Trstu, da bi potem tudi Slovenci, ki imajo v tržaški okolici in na Primorskem večino, začeli isto zahtevati in bi se tako kršil narodni mir na novi pravni fakulteti. Toda ta ugovor je samo izgovor, da se ne bi smelo govoriti o italijanskem vseučiliškem vprašanju. Slovenci še potrebujejo dolgo časa, da postanejo zreli za univerzo (universitätsreif), ker njihovo sedanje slovstvo in znanstvena izobrazba še ni tako razvita, da bi mogla zadostno utemeljiti upravičenost, da bi smeli tudi Slovenci zase zahtevati narodno izobrazbo na vseučiliščih. Kdor nepristransko sodi, ne more zanikati, da se italijanski visokošolski omiki ne more primerjati splošna in povprečna slovenska kultura. Bila bi tudi največja krivica za Italijane, ako bi jih ovirali v utešenju narodnih potreb zato, ker imajo nekateri Slovenci prezgodnje želje po lastnem vseučilišču.«

V naslednji številki istega lista pa je objavil profesor dr. C. Brockhausen prosluli članek o italijanskem vseučiliškem vprašanju, v katerem pravi med drugim tudi sledeče: »Italijani imajo dobro utemeljene pravice, da se jim uresniči želja po lastnem vseučilišču. Sklicujejo se lahko na svojo staro kulturo, na svojo duševno gibčnost,

lahko navajajo visoki in stari razvoj svoje pravoslovne vede: na visoki šoli v Bologni so se nekdam učili nemški pravniki; vse naše pomorsko, trgovsko in zlasti naše menično pravo se je razvilo iz italijanskega. Mi Nemci nimamo vzroka, da bi jim zavidali lastno pravno fakulteto. Z narodnega stališča se ne bi smeli niti ti niti oni (Nemci in Italijani) prepirati zaradi italijanske pravne fakultete; tukaj so samo Slovani, ki imajo pomisleke proti taki ustanovitvi in čudna tragikomedija je, da si dajo nemški dijaki na Dunaju prestreljati kosti samo zato, da se ne bi jezili Slovenci okoli Trsta in v Trstu.«

Torej naša vseučiliška zahteva je le prezgodnja želja in 727.000 Italijanov ima večjo pravico do lastnega vseučilišča kot trikrat toliko avstrijskih Jugoslovanov? Ali ne bije to zdravemu razumu in pravičnosti v obraz? Mislimo, da nam pač ni treba obširno zavračati teh ugovorov proti našemu vseučilišču. Vsak, kdor količkaj pozna naše narodne in kulturne razmere, vé, da naš narod nima samo pravice do lastnega vseučilišča, ampak da so vsi pogoji za obstanek takega kulturnega zavoda že izpolnjeni. Naš jezik je že lepo razvit, tako da je sposoben celo za najtežja znanstvena predavanja. Kar se tiče slovenskih dijakov za bodoče slovensko vseučilišče, imamo že sedaj zadostno število slušateljev. Popolnih srednjih šol še res nimamo, toda to nikakor ne ovira bodočega slovenskega vseučilišča, ker dobimo v doglednem času tudi popolne slovenske srednje šole. Sicer je pa v tem očitaniu velika nedoslednost, katero je že zavrnil poslanec dr. Costa. Ako zahtevamo slovensko vseučilišče, se nam očita, da še nimamo srednjih šol; ako zahtevamo srednje šole, nam pravi vlada, da še nimamo učnih knjig; ako pa ji povemo, da jih že imamo, ali da se v kratkem času spišejo, kakor hitro dobimo svoje šole, se zopet začne stara pesem iznova, vlada nam ne da šol, ker ve, da je narod brez šolstva — narod brez bodočnosti, ker vé, da nas na tak način najlažje ubije. Toda ubila nas ni spečih, ne bo nas sedaj bedječih. Ako nas ni uničila pred

sto leti, ko smo še spali, ko našega naroda pravzaprav ni bilo, ne bo nas niti sedaj, ko se zavedamo, v kako nevarnem položaju se nahajamo.

Tudi znanstveni pogoji za slovensko vseučilišče so že izpolnjeni. V zadnjem času se je začelo pri nas živahno gibanje na znanstvenem polju. Izdajajo se že dolgo časa znanstveni listi »Čas« (prej »Katoliški Obzornik«) za modroslovje in sorodna vprašanja, »Slovenski Pravnik« za pravoslovje, »Voditelj« za bogoslovje, razven tega izdaja »Slovenska Matica« znanstveni »Zbornik«, ki obsega dobre znanstvene razprave. Celo o najtežjih vprašanjih se že pišejo pri nas dobre znanstvene knjige. To je gotovo dokaz, da je naš jezik že dovolj razvit za vseučiliška predavanja, tembolj, ker so se že pred več ko 50 leti vršila slovenska vseučiliška predavanja v Ljubljani in Gradcu.

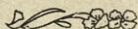
Da nam tudi ne bi manjkalo dobrih profesorjev za ljubljansko vseučilišče, nam pač ni treba dokazovati. Malokateri narod je že po naravi tako nadarjen, kakor slovenski, malokateri narod se more ponašati s tako slavnimi učenjaki, kakor ravno naš narod. Kljub temu, da še nismo imeli do sedaj slovenskega vseučilišča, smo dali znanstvenemu svetu vseučiliške profesorje znanstvenike, ki so povzdignili nekatere panoge znanstva do prejšnje višine. Kar so storili možje, kakor Vega in dr. Močnik na polju matematike, Kopitar, dr. Miklošič, dr. Oblak in dr. Gr. Krek na polju slavistike in jezikoslovne vede sploh, dr. Dolinar na polju avstr. zakonskega prava, profesor Čižman na polju orientalskega cerkvenega prava in dr. Krajnc na polju avstrijskega državlanskega prava, dr. Klemenčič in profesor Josip Štefan na polju fizike, kar so storili ti in še mnogo drugih za povzdigo znanosti, to ostane z zlatimi črkami zapisano v zgodovini vede in v zgodovini našega malega naroda. V Gradcu, v Inomostu, na Dunaju, v Pragi, v Tubingah in na raznih drugih univerzah v Nemčiji in Švici so bili Slovenci vseučiliški profesorji; na Dunaju je bil dr. Franc

Miklošič leta 1853. celo rektor dunajskega vseučilišča, dasiravno je bil Slovenec, leta 1876. pa Jožef Štefan, ki je bil od leta 1863. do 1893. profesor fizike na dunajskem vseučilišču in je eden največjih učenjakov na tem polju. In tudi sedaj imamo nekaj vseučiliških profesorjev, ki poučujejo na tujih univerzah in ki jim delajo vso čast s temeljitimi deli na znanstvenem polju. Torej profesorje in rektorje smo že imeli Slovenci, vseučiliške profesorje in učenjake, katerih imena se blišče kakor svetle zvezde na znanstvenem obnebju, in vendar se nam očita: Slovenci ne bi imeli dovolj znanstvenih moči za svojo univerzo. Mi pa pravimo: Slovenskemu narodu se ni treba bati za dobre znanstvene moči. Vlada naj nam le da vseučilišče, za dobre profesorje poskrbimo že sami!

Ali ni to največja krivica za naš narod, da izgubi ravno najboljše može in največje talente, kralje duha, ki gredo v tujino, da se tam povspnejo na prestol vede, postanejo vseučiliški profesorji in žrtvujejo svoje duševne in telesne moči v korist tujega naroda? To je dobro občutil dr. Sporer in je imenoval tako izgubo »rop na našem narodnem imetju«. V resnici se to drugače ne more imenovati. Vsak človek ima dolžnosti do svojega naroda, iz katerega je izšel, od katerega je prejel svoje duševne in telesne zmožnosti, ravno največji možje pa imajo največje dolžnosti, ker jih je usoda izvolila, da postanejo duševni voditelji svojega naroda, da svoje bogate duševne zaklade porabijo v prid svoje domovine. Ali ni to potem največji rop, ako se narodu trgajo ravno največji talenti, ki bi mu tako bili voditelji in svetovalci v sreči in nesreči? Posebno naš slovenski narod bi lahko navedel veliko takih izgub; kajti ti možje, ki odidejo v tujino, so za nas večinoma izgubljeni.

Očita se nam nazadnje tudi nizka kultura. Kdor to trdi, je ali lažnjivec ali nevednež. Kultura vsakega naroda ni samo plod narodne osebnosti, ampak nekaj, kar je odvisno od krajevnih in časovnih razmer, v veliki meri

pa tudi od zgodovinskih dogodkov. In kdor je le količkaj študiral razvoj avstrijsko-ogrske zgodovine, mora priznati, da južni narodi naše monarhije niso zaostali v kulturi za drugimi zapadnimi narodi zato, ker bi bili manj zmožni, ampak ker so stoletja in stoletja stali na straži proti najhujšemu sovražniku evropske kulture, proti krvoločnim Turkom. S krvjo in s solzami je premočena naša zemlja. Dočim so se drugi narodi na zahodu lahko gospodarsko in kulturno razvijali, smo se morali mi bojevati s Turki in nismo imeli časa, da bi bili izpopolnjevali svojo kulturo, posebno zato ne, ker nas ravno tisti, za katere smo se borili, niso dovolj izdatno podpirali. Čudno pa je zlasti, da nam ravno tisti, ki nam očitajo našo nizko kulturo, ne privoščijo potrebnih sredstev in šol, da bi se kulturno in gospodarsko dvignili. Ako se nam očita zaostalost v kulturi, je to največja nevednost in nehvaležnost.

II.

Zakaj zahtevamo slovensko vseučilišče v Ljubljani?

a) Razmere na nemških vseučiliščih.

Žalostno je to poglavje in težko je popisati neznosne razmere slovenskega dijaštva na nemških vseučiliščih v Avstriji. To more človek le čutiti. Kako nestrpnost nemškega dijaštva napram slovenskemu in slovanskemu dijaštvu v Gradcu in na Dunaju že presega vse meje, kako te neznosne razmere naravnost kričijo in zahtevajo, da dobimo lastno slovensko vseučilišče v Ljubljani, to more le tišči prav presoditi in občutiti, ki je najprej študiral na kaki slovanski univerzi v slovanskem mestu in je potem prišel na nemško univerzo v Gradec ali na Dunaj. To je kakor dan in noč. Slovenski dijaki, ki študirajo samo na nemških vseučiliščih, pravzaprav niti ne vedo, kako slabo se jim godi. Na nemških univerzah v Avstriji vlada popolna anarhija.¹⁾ V dokaz te trditve navajam govor o »Anarhiji na avstrijskih nemških vseučiliščih«, ki ga je imel predsednik »Slovenske dijaške zveze« Marko Natlačen dne 10. januarja 1909 na shodu združenega dijaštva v Ljubljani. (»Zora«. L. XV., št. 5, str. 86—91.)

»Dogodki na avstrijskih nemških vseučiliščih izza zadnjih mesecev so žalostna priča, kako prevladuje na njih čimdalje bolj popolna anarhija. Prav ona avtonomija²⁾ vseučilišč, ki bi naj varovala prostost, svobodo znanosti, je danes prava klofuta v obraz pojmu resnične akademične svobode. Avtonomija naših vseučilišč obstoji nam-

¹⁾ Anarhija — brezvladje.

²⁾ Avtonomija — samouprava.

reč le v tem, da nemško burševstvo¹⁾ na njih samovoljno gospodari, dočim je nenemško dijaštvo popolnoma brezpravno in vedno izpostavljeno milosti in nemilosti nemških kulturonoscev. V prostorih, posvečenih Muzam,²⁾ se utrija čimdalje bolj vlada germanskega Donarja.³⁾

Mi smo brezpravni. Goste, tujce nas imenujejo Nemci. Bodi temu tako, ali reči pa moramo, da Nemci gostoljubje malo poznajo. Stari Grki so tujca, gosta posebno spoštovali. Gost je bil pod posebnim varstvom najvišjega božanstva — in gorje onemu, ki bi se nad njim pregrešil! — Kako drugače umeva gostoljubnost kulturni nemški narod! Hvaležnosti zahtevajo od nas, da smemo okušati gostoljubnost njihove pesti.

Toda mi tudi nočemo biti gostje. Dokler mora tudi naš narod s svojimi davki vzdrževati ta vseučilišča, ostanejo vseučilišča avstrijska in ne last nemškega naroda, in dokler останemo pod avstrijsko vlado, se ne pustimo zmerjati na teh zavodih s tujci, gosti, ampak biti hočemo enakovredni in enakopravni člani.

Znani so še dogodki, ki so pred tedni razburjali do skrajnosti Prago in vso Avstrijo in ki še danes niso prišli z dnevnega reda. Vsak trezen človek mora pač obsojati take izgrede. Vprašanje pa je, koga zadene večja krivda: ali onega, ki mirnega soseda draži in izziva, ali onega, ki je priložil nesramnemu izzivaču v velikem razburjenju klofuto? Gotovo prvega. Vsem so nam še v spominu septemberski dogodki. Mirno, brez vsakega namena izzivati, brez slovenskih zastav in trakov je šla 12. septembra slovenska družba v Ptuj. In to mirno družbo je napadla nemška druhal, opljuvala naše ženstvo, pretepala jih in psovala. Praga po svoji legi, zgodovini in prebivalstvu

1) Burševstvo (Burschenschaft) — nemško dijaštvo.

2) Muze — grške boginje umetnosti in znanosti.

3) Donar — nemški bojni bog.

pa gotovo ni manj češko mesto kot je Ptuj nemški. In vendar zahtevajo Nemci, da češki narod ponižno trpi, da izziva nemško burševstvo z izdajskimi frankfurtarskimi trakovi po najbolj obljudenih praških ulicah. Taka dvojna mera se da razlagati le kot skrajna nacionalna nestrpnost. Dejstvo pa, da je vlada kakor tudi akademične oblasti nezmožna storiti konec temu izzivanju, ki razburka vso državo in meče razne ministrske kabinete, dokazuje, da vlada na praškem nemškem vseučilišču anarhija. Žalostno je, da odločuje nadutost nemškega nacionalnega dijaštva usodo države in komandira vlado in parlament.

Tako v Pragi, nič boljše na Dunaju. Dogodki lanske pomladi so nam še dobro v spominu. Tedaj se je bojevalo nemško nacionalno dijaštvo, združeno z judovskim kakor tudi z vsemi drugimi svobodomiselnimi elementi, proti katoliškemu dijaštvu. Mi smo že takrat vedeli, da se ta nenaravna zveza ne bo dolgo ohranila, a da se bo tako kmalu in tako žalostno končala, ne bi bili verjeli. V avli je padla žalitev nemškega nacionalca od strani dveh Judov, kar je bil takoj »casus belli«.¹⁾ Takoj drugi dan so nemški nacijonalci s silo izrinili judovsko dijaštvo iz avle in isto se je ponovilo še naslednji dan. Judje so nato hoteli dokazati, da dunajsko vseučilišče nikakor ni domena²⁾ nemške nacionalne klike in so naslednji dan kljub hudemu mrazu zasedli rampo³⁾ že ob 1½6. uri zjutraj. Ob 10. uri je prišlo nacijonalno burševstvo, oboroženo z okovanimi palicami, gorjačami in volovskimi žilami. Pomagal ni nič dvojni kordon policije, nasprotnika sta si bila kmalu v laseh. Bil je to prizor, kakor ga še ni bilo na dunajski univerzi dotlej, a policija je vse to mirno gledala — bojevalo se je na rampi, torej po mnenju policije na akademičnih tleh, ki policiji niso dostopna. Besnost boja in krvoločnost nemškega dijaštva

¹⁾ Casus belli — vzrok boja.

²⁾ Domena — posest.

³⁾ Rampa — zvišen prostor pred glavnim vhodom v vseučiliško poslopje.

dokazuje dejstvo, da so odpeljali z rešilnimi vozovi do sto dijakov, skoro izključno Judov in da so bile kavarne v bližini naenkrat izpremenjene v bolnišnice. Ko bi mi Slovenci tako pretepli Nemce v Ljubljani kot so tu nemški nacionalcji Jude, bi nas postreljalo vojaštvo kot pse. Kmečki fantje, ki se v pijanosti med seboj malo pretepejo, dobe zato takoj po nekaj tednov ali celo mesecev zapora, a kaj se je zgodilo tem napadalcem? Deputacija židovskega dijaštva je zahtevala, da rektor uvede preiskavo proti napadalcem in krivce kaznuje. Rektor pa se je salomonsko modro izognil vsem sitnostim. Rekel je: »Pretepi so se vršili na rampi, rampa pa ne spada k akademičnim tlom.« Tako da je bila navada od nekdaj. Na ta način smo dobili na Dunaju nevtralna tla, kamor ne sega nobena oblast, prostor, kjer se lahko vrše brez kazni največji zločini.

Pred tem pretepom so se zbirali nacionalcji na hodniku pravne fakultete. Tu prideta mimogredoč od predavanja dva Italijana. Burši ju ustavijo in vprašajo, stali Nemca. Ker sta to zanikala, so takoj padli po njih in ju pobili z gorjačami na tla. Odšla sta krvava in raztrgana. Njihova edina krivda je bila, ker nista mogla pritrditi, da sta Nemca.

Ta dogodek je bil preludij¹⁾ nadaljnim izgredom. Italijansko dijaštvo je poslalo rektorju spomenico in izjavilo, da si vsled zadnjih barbarskih dogodkov ni varno življenja na akademičnih tleh, zato je prisiljeno prihajati odslej na univerzo oboroženo z revolverji.

Da ta izjava ni bila le šala, ampak da so se Italijani te izjave tudi držali, se je kmalu pokazalo, ko so Italijani demonstrirali v vseučilišni avli za svoje vseučilišče. Dasi so Italijani opetovano izjavili, da demonstracije ne veljajo značaju dunajskega vseučilišča ali rektorju, ampak

¹⁾ Preludij – predigra.

edinole vladi, ki jih že leta vodi za nos s samimi obljubami, je vendar napadlo 2000 Nemcev malo peščico Italijanov s palicami in gorjačami, podobnimi cepcem. Dva-krat, trikrat so odbili Italijani nemški napad, dasi se je zgrudil marsikateri v prvi vrsti krvav in raztrgan na tla. Ko so izprevideli Italijani, da je njihovo število le premajhno in da bodo, obkoljeni od dveh strani, vsi občutili kulturo nemške batine, so segli po skrajnem sredstvu: počili so streli, po zraku so švignile kroglice, avlo je napolnil smodnikov dim, anarhija pa je dosegla svoj višek.

Ti streli so dobili kmalu primeren odmev na vseh straneh vseučiliškega življenja. Nacionalcı so takoj zahtevali, da se zapre akademična miza (menza), kjer dobiva večina nenemškega dijaštva za nizko ceno hrano in ki tako omogočuje sto in sto akademikom življenje v tujem mestu. Zatvorili so takoj tisto popoldne tudi vseučilišče in vseučiliško knjižnico, kjer študira dan za dnevom po več sto dijakov, ki si ne more nabaviti lastnih dragih knjig. Tako sta naenkrat usahnila vrelca duševne in telesne hrane — začela pa se je zlasti za revnega slovenskega dijaka doba dolgega časa, brezdelja in gladu, ki je že itak njegov navaden kolega. Po posredovanju nekaterih poslancev so menzo zopet otvorili, toda le za en dan. Dasi so Nemci obljubili, da ne bodo več motili menze, niso držali besede.

Bilo je 2. decembra, ko je praznovala vsa Avstrija izreden praznik, kakršnega še prej ni praznovala. Vsa prostrana država se je radovala tega dne in povsod so se prirejali razkošni obedi in banketi — slovenski dijak je praznoval ta dan tudi na izreden način — z gladom. Že ob poldvanajstih, ko se menza odpre, je prikorakalo nemško nacionalno dijaštvo — po večini v kulerju ¹⁾ in zasedlo vse prostore menze. Nekaj Hrvatov, ki so nič hudega slutetč prišli v menzo, so med psovanjem in zasmehovanjem vrgli na cesto. Zunaj se je zbiralo nenemško dijaštvo in

¹⁾ Kuler — društveni znaki (čepica in trak).

zaman čakalo, da se poljubi buršakom zapustiti menzine prostore. Ponavljali so se burni prizori in bati se je bilo, da se naše dijaštvo tudi poloti sredstva sile po nemškem zgledu in razbije menzo, iz katere so na najnesramnejši način izzivali buršaki skoz okna, toda naše dijaštvo je ohranilo mirno kri.

Šele po dvehurnem čakanju odide nemško burševstvo iz menze. Pričakovali smo tedaj, da polovi policija izgrednike in jih aretira, ali zmotili smo se: še špalir jim je napravila, da so mogli oditi nemoteno med slovanskim dijaštvom peva je »Die Wacht am Rhein«.¹⁾ Buršaki so zasedli menzo, kar je bilo brez dvoma javno nasilstvo, v društvenih barvah. In vendar ni nastopila niti policija, oziroma vlada, niti akademična oblast ne proti posameznim izgrednikom, ne proti društvom, ki so bila v kulerju zastopana, ker se jih pač boji.

Dočim se slovenski visokošolci na Dunaju vseh teh nemirov niso udeleževali, so bili isti v Gradcu po nesramni žalitvi od strani akademične oblasti naravnost izzvani, da posežejo v ta boj. Komaj se je namreč razkadil dim iz dunajske avle, pa so prišli naenkrat Nemci do prepričanja, da Italijani morajo dobiti svoje vseučilišče, in po raznih dunajskih listih vseh barv je začelo kar deževati člankov, v katerih se je dokazovalo upravičenost italijanskega dijaštva do lastnega vseučilišča. Potrebo zagovarjati to zahtevo je začutil tudi Brockhausen, bivši ravnatelj rektorske pisarne na Dunaju. Kot tak je upravljal dolgo let tudi Knaffla²⁾ in zato vlekel letno po šest Knafflovih ustanov v znesku 3600 K — torej ne ravno malenkostne drobtinice slovenskega kruha. Pa gospod je začutil potrebo, da se za one tisočake Slovincem primerno zahvali in spomnil se je v onem članku v »Neue Freie Presse« tudi slovenskega vseučiliškega vprašanja. Rekel pa je, da

¹⁾ Die Wacht am Rhein — »Straža ob Renu« — nemška nacionalna pesem.

²⁾ Knaffl — kranjski župnik, ki je ustanovil 36 ustanov po 600 K na leto za »kranjske« (slovenske) dijake na dunajskem vseučilišču.

Slovenci za lastno vseučilišče še daleč nismo sposobni. Ker se je odmev strelav v vseučiliški avli na Dunaju kmalu čul tudi v Gradcu, je hotel to preprečiti rektor Hildebrand na jako moder način, s tem, da je žalil tretjo narodnost, ki se je vedla pri vseh bojih skrajno rezervirano, namreč Slovence. Izrezal je namreč oni članek iz »Neue Freie Presse«, podčrtal z rdečim svinčnikom oni za Slovence žaljivi stavek in to dal nabiti v vseučiliški avli. Slovansko dijaštvo je nato takoj poslalo deputacijo k rektorju in zahtevalo, da odstrani oni žaljivi pamflet. Obenem je tudi zahtevalo eno dvorano na vseučilišču za zborovanje slovanskega dijaštva za slovensko vseučilišče. Mimogrede bodi omenjeno, da so v Gradcu in na Dunaju nemškemu dijaštvu vseučiliški prostori za zborovanja vedno na razpolago in ne samo, ko se gre za stanovska dijaška vprašanja, ampak tudi zborovanja »Südmarke« in »Schulvereine«¹⁾ se lahko prosto vršé. Rektor deputaciji ni dal določnega odgovora, ampak naročil ji je, naj pride zopet po treh dneh. Menda je hotel vprašati med tem časom za svet nemško burševstvo. Ko se je deputacija vrnila pred vseučilišče, kjer jo je pričakovalo slovensko dijaštvo, da izve rezultat, je zagnalo nemško dijaštvo huronski krik, da je deputacijo prevpilo. Čula so se najgrša zasramovanja slovenske narodnosti, ki se jih tu ne upamo ponavljati. Naravno, da je vzkripela končno slovenska kri; prišlo je do spopada, kjer je bilo več Slovencev težko ranjenih. V prvih vrstah so se odlikovali seveda sinovi ljubljanskih Nemcev, ki bi morali biti hvaležni, da jedo slovenski kruh. Obležal je nezavesten slovenski dijak in še vedno ni bilo Nemcem dovolj, tudi še nezavestnega so obdelovali s palicami. Posrečilo se je izviti nekemu nemškemu buršaku kol iz rok, s katerim je mahal po slovenskih glavah in sedaj hrani ta kol »Zarja«

¹⁾ Südmark — nemško obrambno društvo za ponemčevanje južnih avstrijskih pokrajin; Schulverein — nemško šolsko društvo, ki vzdržuje nemške šole v narodno mešanih krajih.

v svojem arhivu v trajen in nepobiten dokaz in spomin onega dne. Po teh treh dneh se deputacija res zopet oglasi, a kakšen odgovor dobi! Že oddaleč jih ogovori rektor: »Aha, gospodje, že vem, po kaj ste prišli. Zadnjič vam nisem mogel odgovoriti na vaše zahteve, danes vam pa povem, da vam sploh ne dovoljujem dvorane. Nikar me ne imejte za tako naivnega, da bi vam po ljubljanskih dogodkih prepustil še dvorano za zborovanje!« Deputacija je nato odšla, a ko je prišla v avlo, se je zgodil čin, ki je pač zadostna priča, kakšen barbarizem vlada med nemškim nacionálnim dijaštvom. Skočil je buršak k voditelju deputacije in ga udaril po obrazu, da mu je odletel ščipalnik. Pri neomikanih indijanskih narodih so odposlanstva, deputacije nedotakljive, a kako drugače pojmuje mednarodno pravo kulturni nemški nacionalec!

Slovensko dijaštvo, po tako surovem nastopu nemškega dijaštva do skrajnosti razburjeno, je hotelo prirediti protesten shod, ali v celem Gradcu ni našlo dvorane, kjer bi moglo zborovati. Vsak lastnik se je pač moral bati, da mu nacionalno burševstvo podere hišo, ako dá Slovencem svoje prostore na razpolago. Tako so bili slovenski visokošolci prisiljeni sklicati posamezne shode le po svojih društvih in tam protestirati proti nemškemu terorizmu.

Toda tudi to še ni bilo dovolj nestrpnosti. Zahtevali so Nemci tudi od gospodarjev, kjer imajo slovenska društva svoje prostore, da jim odpovedo stanovanje, in ker se jim ni takoj ustreglo, so v temni noči razbili okna pri društvih »Tabor«¹⁾ in »Triglav«, nakar sta bila dotična gospodarja prisiljena društvoma odpovedati stanovanje in jih vreči na cesto. »Zarja« ima slučajno stanovanje precej oddaljeno od vseučilišča, zato menda burševstvo ni izvedelo zanjo. Tako je seglo burševstvo tudi po zadnjem sredstvu, da zlomi moč slovenskega dijaštva, po bojkotu, ki ga sicer vlada povsod drugod kaznuje. Brez stanovanj

¹⁾ »Zarja« (katoliško), »Tabor« (radikalno), »Triglav« (liberalno) — slovenska akademična društva v Gradcu.

društva ne morejo obstojati, proti neorganizirani masi, proti divjaštvu se pa ne bo težko boriti.

V takih razmerah živi slovenski visokošolec v tujih mestih. Ni dovolj, da se mora boriti že itak za vsakdanji kruh, nemško dijaštvo mu odreka sploh pravico do življenja v vseučiliških mestih. In v tem boju stojé na strani nemškega dijaštva vse oblasti, akademične, policija in vlada. Rektor dunajskega vseučilišča, ki bi pač moral varovati skrajno nepristranost nasproti vsem narodnostim, je dokazal dovolj jasno svoje nacionarno mišljenje in težnje, ko je nabil dne 8. januarja t. l. na črni deski razglas »Südmarke«, kjer se pozivlja absolvirane juriste nemške narodnosti, da stopijo v službo pri sodiščih v Mariboru in Celju, kažoč na nevarnost, da se dotični uradi poslovenijo. Rektor se je sicer izgovarjal, da je to le razpis ustanov, ali značilno je, da je vlada sploh dovolila ustanovo, ki po svojem namenu ni nič drugega kot agitacijsko sredstvo proti drugi narodnosti in celo proti morebitni pravičnosti justične uprave nasproti slovenskim prosilcem: auch wenn es der Justizverwaltung nicht erwünscht wäre (tudi če bi justični upravi ne bilo všeč.) Pri takih razmerah bomo prisiljeni dvomiti o nepristranosti izpraševalnih komisij na nemških vseučiliščih. Zato da pošilja naš narod svoj kapital v nemška mesta, smo vedno izpostavljeni najgršim napadom. Nad pol milijona kron roma vsako leto iz slovenskih krajev v vseučiliška mesta in marsikatera nemška mamica in marsikak nemški gostilničar bi bridko občutil, da nas ni več k njim. Mi pa smo zato brezpravni, ne pusti se nas niti pri učenju, pri mirnem znanstvenem delu nemoteno. Da pri takih razmerah mora trpeti znanstvena izobrazba, da mora v takih okoliščinah hoté ali nehoté tudi slovenski dijak posuroveti, je umevno. Zato proč s takimi razmerami! Vrnite dostojanstvo našim vseučiliščem! Dajte nam možnost, da more naš narod napredovati, kakor bi rad, dajte nam slovensko vseučilišče v Ljubljano!«

Ta govor dovolj jasno osvetljuje, kake razmere so sedaj na avstrijskih nemških vseučiliščih, v kako neznosnem položaju se nahaja slovenska vseučiliška mladina. Ko so prišli slovenski visokošolci po znanih september-skih dogodkih na nemška vseučilišča in so prosili pri raznih vseučiliških podpornih društvih podpore, so morali požreti marsikatero bridko očitaneje. Podpore so se povsod znižale. Predsednik nekega dijaškega zavoda na Dunaju je rekel slovenskim prosilcem, da ravnajo zelo nedosledno, ako prosijo podpore, dočim v Ljubljani pretepajo Nemce. Neki slovenski prosilec, ki je že bil poletni tečaj v zavodu »Dijaški dom«, je bil izključen brez vsakega vzroka. Ko je potem prosil v splošnem podpornem društvu podpore, so ga odslovili, ker Slovenci iz Kranjskega delajo nemire (weil die Herren aus Krain krawallieren).

Na nemških vseučiliščih prevladuje vedno bolj vpliv nemškega radikalnega dijaštva, ki smatra vseučilišče na Dunaju in v Gradcu za nemško posest. Zagrizenost nemškega dijaštva je šla že tako daleč, da so pred kratkim časom izpremenili pravila »Bolniškega podpornega društva na Dunaju«, tako, da odslej naprej ne morejo biti dijaki iz inozemstva (Rusije, Ogrske, Hrvaške, Bosne in Hercegovine) redni člani tega društva, ampak samo izredni člani z letnim prispevkom 30 kron brez aktivne in pasivne volivne pravice. Redni člani plačajo 6 K na leto in morejo biti sedaj samo dijaki iz kronovin in dežel, zastopanih v avstrijskem državnem zboru; zahteva se namreč avstrijsko državljanstvo. Akoravno tvorite Avstrija in Ogrska napram tujim državam eno državnopravno celoto, se je vendar izbrala civilna državljanska pravica kot predpogoj rednega članstva, tako, da se n. pr. dijaki iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Ogrske smatrajo ravnotako za inozemce, kakor Rusi, Nemci ali Francozi. Najlepše pa je to, da je pokrovitelj tega bolniškega podpornega društva sam cesar Franc Jožef I., ki je pred krat-

kim časom pripojil Bosno in Hercegovino k Avstriji. V zahvalo za to jih je proglasilo dunajsko bolniško podporno društvo za inozemce. Zanimivo je tudi, kako postopa odbor tega društva, v katerem sede sami nemški nacionalsci, s slovanskimi člani. Dočim pošiljajo bolne nemške dijakke na stroške tega društva v kopališča in na razna letovišča, se morajo slovanski člani navadno zadovoljiti, ako obole, le s kakimi marijaceljskimi zdravilnimi kapljicami.

Ni dvoma, da je ost gori omenjenega sklepa naperjena edinole proti Slovanom. To vidimo tudi iz tega, ker je neki Nemec, potem ko so Slovani vsled tega nezakonitega sklepa odšli z zborovanja, stavil predlog, naj se Čehi in Judi izključijo iz društva. Javna tajnost je sedaj med dunajskim dijaštvom, da čez nekaj let zletijo še ostali Slovani iz tega društva, kakor so sedaj zleteli Rusi (okoli 100) in Hrvati iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine.

To je točka, ko postane nacionalnost — bestijalnost, da rabim Adlerjeve ¹⁾ besede.

Da se Slovincem pri izpiti ne deli ista pravica kakor Nemcem, je umljivo. Slovenci, ki delajo izpit iz nemščine, dobijo večinoma v spričevalu pripombo »befähigt mit Ausschluß des deutschen Sprachgebietes« (ne more poučevati v nemških deželah). Torej izpite morajo delati ravno tako kakor Nemci, dočim pa imajo Nemci pravico poučevati na vseh zavodih v Avstriji, se naredi za Slovence sramotna in nad vse krivična izjema, da smejo poučevati samo na zavodih na slovenskem ozemlju.

Znana je dalje velezanimiva določba, da izpiti iz nemščine, ki se delajo na kaki slovanski univerzi v Avstriji, ne veljajo pri nas, ampak mora dotični kandidat delati še dodatno izkušnjo na kaki nemški univerzi. In večkrat se je že zgodilo, da je Slovenec naredil izkušnjo na slovanski univerzi z odliko, na nemški pa je — padel.

¹⁾ Dr. Adler — voditelj socialne demokracije v Avstriji.

Moderni vseučiliški pouk se dandanes ne osredotočuje v dvorinah, kjer se predava, ampak v seminarjih in laboratorijih.¹⁾ In tu se zopet godi Slovencem vnebovpijoča krivica, ker na nemških univerzah nimajo lahko pristopa do teh zavodov. Pravniki še lahko zahajajo v seminarje, modroslovci pa že mnogo težje. V laboratorijih na medicinski fakulteti (n pr. na Dunaju) pa ima le tisti prednost, ki več plača, in to so večjidel Judi.

V takih neznosnih razmerah je za naše slovensko dijaštvo življenska potreba, da dobimo lastno kulturno zavetišče v Ljubljani, kjer bomo vsaj varni svojega življenja in kjer se bomo lahko nemoteno pripravljali za svoj bodoči poklic.

b) Koristi slovenskega vseučilišča za dijaštvo.

Slovensko vseučilišče v Ljubljani bi imelo za naše dijaštvo neprecenljive koristi. Kdor teh koristi ne vidi, je slep in nezmožen vsakega višjega duševnega poleta. Poznamo ljudi, ki so napram naši bodoči univerzi zelo nezaupni; v naših zakotnih trgih in mestih jih najdete dovolj. Sami se prištevajo k slovenski inteligenci. V poznih zimskih urah sedijo v gostilnah pri pivu in taroku in rešujejo narod, kakor je to pri nas že navada. In vstane gospod sodnik ali gospod zdravnik in pripoveduje, kako so živeli slovenski dijaki v prejšnjih časih na Dunaju in v Gradcu, kako so uživali velikomestno življenje, kako so se tam naučili gledati svet s čisto drugačnimi očmi, kakor prej, kako so se otresli malenkostnih razmer v domovini in, kar je glavno, kako so šele tam vrgli vstran stare »predsodke« ter si ustvarili in utrdili »novo« svetovno naziranje. Nazadnje pa napije domovini, od vseh teptani in zasramovani, navdušeno napitnico in predlaga »eks«. To je vzor slovenskega »malomeščana«. V tujini so si večinoma izbrali svoje žene »nemškute« in sedaj vzgajajo doma —

¹⁾ Seminarji — posebne učne dvorane na vseučiliščih, združene s knjižnicami; laboratoriji — posebni vseučiliški oddelki za praktične vaje.

nemško deco, ker nimajo potrebne odločnosti, da bi se upali vstavljati volji gospodujoče Nemke. In tako živijo brezskrbno od dne do dne, slovenskemu narodu v sramoto in pogubo. Gorje slovenskemu narodu, ako bi bila vsa naša inteligenca taka! Hvala Bogu, tako daleč še nismo prišli. Ampak nekaj jih je in ti so napram bodočemu slovenskemu vseučilišču v Ljubljani zelo nezaupni. V tujini so se navzeli tujega, protinarodnega duha, videli so velikansko moč tujega naroda in upadel jim je pogum, ker so spoznali, da je boj našega malega naroda boj slabotneža z orjakom, ki ima že tisočletno kulturo in ogromno gospodarsko moč, dočim smo mi slabotni in mali. Prišli so do prepričanja, da je najboljšo skleniti roke navzkriž in se vdati v usodo. »Podaj se vetrovom, naj gre kamor hoče!« Obupali so nad bodočnostjo našega naroda.

Mi nismo taki. Slovenska katoliško-narodna mladina vidi bodočnost našega naroda v verskonravni, kulturni in gospodarski moči našega ljudstva. Sveta si je nevarnega položaja, v katerem se nahaja naš narod, a ravno zato je prepričana, da nam je treba do velike bodočnosti tudi velikih šol, da nam je treba slovenskega vseučilišča v Ljubljani, kjer se naj vzdaja bodoča slovenska inteligenca, upanje in bodočnost našega naroda. Mi rabimo več in boljšega slovenskega razumništva, ki ne bo prepojeno s tujim, protinarodnim duhom, ampak ki bo na podlagi narodnih tradicij v soglasju z versko-narodnim čutenjem in mišljenjem našega ljudstva zidalo boljšo bodočnost našega naroda. Mi živimo v dobi demokratizma, ko prodira demokratična ideja vedno bolj v najširše kroge našega ljudstva. Zato rabimo intelligence, ki naj podre še zadnje ostanke tistega velikega zidu, ki je prej delil našo staro inteligenco in slovensko ljudstvo, naše izobražene sloje in naš kmečki in delavski stan, mi rabimo intelligence, ki ne bo poznala razlike med delavcem in izobražencem, ampak se bo čutila z ljudstvom enoinisto. Mi smo narod delavcev; oni delajo z umom, to so naši duševni

delavci, profesorji, duhovniki, sodniki, odvetniki itd.; drugi delajo z rokami, s svojimi žulji vzdržujejo naš narod in državo; to so naši kmečki in delavski sloji. Vsi skupaj pa tvorimo slovenski narod.

Znano pa je, da imamo še vedno premalo slovenske inteligence. Povsod se pritožujejo, da manjka slovenskega uradništva, slovenskih duhovnikov, zdravnikov, tehnikov, živinozdravnikov. Slovensko ozemlje je posejano in prenapolnjeno z nemškimi uradniki. Preračunjeno je, da je na Slovenskem nad polovico višjih mest, ki pripadajo nam, a jih imajo v rokah nemški uradniki, zdravniki in tehniki. Da ti ljudje ne čutijo z našim ljudstvom, je pač umljivo. Zato naj bo odslej naprej naše načelo: Na slovenska mesta spadajo samo Slovenci!

Zato pa mora tudi več Slovencev na visoke šole! V zadnjih letih smo imeli sledeče število slovenskih visokošolcev: Leta 1902/03. 409 vseučilišnikov (225 pravnikov, 35 medicincev, 149 modroslovcev), leta 1903/04. 408 (197 pravnikov, 26 medicincev, 185 modroslovcev), l. 1904/05. 487 (238 pravnikov, 28 medicincev, 221 modroslovcev), leta 1905/06. (po privatnem štetju) 553 (328 pravnikov, 37 medicincev in 188 modroslovcev), leta 1906/07. 566 (352 pravnikov, 49 medicincev, 165 modroslovcev). Razven tega smo še imeli leta 1906/07. 63 tehnikov, 15 slušateljev zemljedelske visoke šole, 5 na rudniški visoki šoli, 1 na umetniški akademiji, 3 na eksportni akademiji. Leta 1906/07. je bilo vseh slovenskih visokošolcev okoli 653 brez slovenskih bogoslovcev. (»Dijaški almanah« 1908/09. str. 88.) Vseh slovenskih visokošolcev z bogoslovci vred je torej sedaj okoli 850. Ako odštejem od tega števila slovenske medicince, tehnike in slušatelje zemljedelske, živinozdravniške in rudniške visoke šole, imamo še vedno okoli 350 slovenskih pravnikov, 165 filozofov in nad 100 slovenskih bogoslovcev, ki bi študirali na bodoči slovenski univerzi, torej v najslabšem slučaju okoli 600 slušateljev. To je za slovensko vseučilišče več kot dovolj.

Saj je na svetu veliko popolnih univerz, ki imajo komaj po 400, 300 in še manj slušateljev. V statistiki¹⁾ vseh vseučilišč na celem svetu (Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt) se navaja za leto 1908/09. 34 univerz z manj kot 650 slušatelji, 26 univerz z manj kot 500 slušatelji in 20 z manj kot 400 slušatelji. Torej 20 popolnih vseučilišč na svetu ima komaj toliko slušateljev, kolikor bi imela slovenska pravoslovna in bogoslovna fakulteta v Ljubljani. Zaradi informacije navajamo tukaj nekoliko podatkov iz visokošolske statistike: Največje univerze na svetu so sledeče (leta 1908/09.): Pariz 16.935 slušateljev, Berolin 13.753, Petrograd 10.364, Kaira 9332, Moskva 8985, Dunaj 7638. To so naravnost ogromne številke. Vendar pa opazujemo, da število velikih univerz pojema in da narašča število manjših univerz na svetu. To vidimo zlasti v Italiji, na Francoskem, na Angleškem in v Severni Ameriki.

Italija (leta 1907/08.): Parma 663, Florenca 529, Modena 476, Perugia 350, Ferrara 318, Urbino 297, Sassari 239, Siena 235 slušateljev.

Na Francoskem: Angers (katoliška univerza) 270, Clermont-Ferrand 293, Besançon 327 slušateljev.

V Severni Ameriki: Washington (katoliška univerza) 210, Widdletown 316, Winnipeg (Kanada) 335, Hamilton (New York) 342, Quebec (Kanada) 359, Halifax 395 slušateljev.

Stockholm na Švedskem ima komaj 287, St. Andrews na Škotskem 328 slušateljev. Najmanjši vseučilišči na svetu sta bili leta 1907/08.: Worchester (76) v Združenih državah Severne Amerike in Beirut v Siriji (80 do 90 slušateljev).

Na velikih vseučiliščih, kakor v Parizu, Berolinu in na Dunaju je temeljit pouk v seminarjih in laboratorijih nemogoč; zato se vedno bolj uvideva in priznava občutna potreba manjših vseučilišč. Posebno v Avstriji smo

¹⁾ Statistika — gl. št. 8.

v tem oziru še zelo na slabem; 8 vseučilišč imamo, 5 nemških, dve poljski (v Krakovu in Lvovu) in eno češko v Pragi. In ta vseučilišča so sedaj že prenapolnjena. Razbremenitev avstrijskih vseučilišč je neobhodno potrebna. To pa se najlažje doseže, ako vlada dá tistim narodom, ki še nimajo svojih vseučilišč, lastna narodna vseučilišča. Ako ima 9 milijonov (natančneje 9,170.939) Nemcev 5 univerz, ima skoraj dvakrat toliko Slovanov (15,494.285) pravico do najmanj 6 univerz. Ne samo pravičnost, ampak tudi korist vsakega naroda in korist države zahteva, da dobi vsak narod svoje vseučilišče. V Avstriji, kjer stanuje 26 milijonov ljudi, pride ena univerza komaj na $3\frac{1}{4}$ milijona prebivalcev, v drugih državah pa že na dva milijona. Ako izdaja naša vlada vsako leto milijone in milijone za nove topove in puške, je pač nujno potrebno, da izda nekoliko milijonov tudi v kulturne namene. Vsak narod ima pravico do lastnega narodnega vseučilišča; zato nam vlada mora dati potrebna sredstva za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani.

Od bodočega slovenskega vseučilišča bi imelo slovensko dijaštvo velike koristi. Do sedaj ne more študirati toliko slovenskih vseučiliščnikov kakor bi bilo potrebno za naš narod, ker nimajo potrebnih denarnih sredstev. Mnogo se jih izgubi v tujih mestih, mnogo jih ne izštudira, ker so zaradi slabih gmotnih razmer prisiljeni popustiti svoje študije. Navadno se podajo v pisarne in romajo od enega odvetnika do drugega ter iščejo tolažbe — v vinu. Dolef ¹⁾ je pri Slovencih zelo znana oseba, v vsakem trgu in mestu jih najdemo dovolj. Ako pa bi imeli slovensko vseučilišče v Ljubljani, bi se veliko več slovenskih dijakov posvečalo vseučiliškemu študiju. Da bi bilo preveč slovenske inteligence, se nam pač ni treba bati. Saj potrebujemo na celem Slovenskem okoli 1750 duhovnikov, 850 pravnikov, 350 zdravnikov, 280 profesorjev, 120 tehnikov in okoli 60 raznih drugih strokovnjakov. (Vseučiliški zbornik str. 204.) Ako hočemo zasesti vsa tista mesta, ki

¹⁾ Dolef — izgubljen študent v Jurčičevem romanu, „Deseti brat“.

jih imajo do sedaj na našem ozemlju Nemci, je neobhodno potrebno, da se zviša število slovenskega visokošolskega naraščaja. In to bo gotovo veliko lažje mogoče, ko bomo imeli slovensko vseučilišče v Ljubljani, kjer so cenejše in ugodnejše razmere za slovensko dijaštvo kot do sedaj v tujini.

Druga velevažna korist slovenskega vseučilišča za slovensko dijaštvo bi bila, da se ne bi tako odtujilo svojemu narodu kakor sedaj, ker bi živelo vedno v ozkem stiku z njim in se na tak način veliko lažje pripravljalo za svoj bodoči poklic. Tako bi se najlažje otresli tistega zelo razširjenega mnenja, da je tujina vse, domovina pa nič. Le preradi slavimo in občudujemo to, kar vidimo pri tujih narodih, zaničujemo in podcenjujemo pa to, kar je zraslo na domačih tleh. Navdajati nas mora zavest, da tudi sami nekaj premoremo, da lahko sami z lastno silo vstvarimo to, česar nimamo, oživeti mora vera v lastno silo in kulturno moč našega naroda. In to bo mogoče le tedaj, ko bomo imeli slovensko vseučilišče v Ljubljani, ko bomo videli, kako se naš narod preraja k novemu, boljšemu življenju, kako iz malega raste zgradba naše narodne kulture. In navdajal nas bo ponos in še-le tedaj bomo začeli ceniti samega sebe.

Dalje bi imeli slovenski dijaki veliko ugodnejšo priliko, da se doma, v slovenskem mestu, tudi družabno vzgoje. V tujih nemških mestih nimajo pristopa v boljšo družbo, ker stane to zelo veliko denarja. A ravno družabna olika je za slovensko mladino, ki je po večini kmečkega stanu, zelo važna. Ne mislimo tukaj, da naj slovenski dijak nastopa kakor baron, ampak, da se vede, kakor je njegovemu stanu primerno in dostojno. Izobražen človek se naj nauči dostojnega vedenja ne le v zasebnem življenju, ampak tudi v javnosti, v političnem življenju, v časnikarstvu, v boju z nasprotniki. Ako bi slovenska mladina bolj vpoštevala družabno vzgojo, gotovo bi to veliko pripomoglo, da se ublaže osebna nasprotstva v javnem življenju.

Končno naj še omenim lepo priložnost, ki bi jo imelo slovensko dijaštvo v Ljubljani, namreč delo slovenskega dijak na izobraževalnem in socialnem polju. Dijak in socialno delo! Malokdaj se je tako poudarjala potreba, naj dijaštvo išče stika z narodom, kakor ravno sedaj. Posebno za male narode je socialno delo vseučiliške mladine velikega pomena. Pri naših velikih sosedih, pri Nemcih in Italijanih, nima dijaštvo oziroma posamezni dijak tako velike važnosti kakor pri nas; kajti, ako ti izgube enega, dva, deset ali sto nadarjenih dijakov, se ta izguba veliko lažje nadomesti kakor pri nas, kjer je vsak nadarjeni dijak, ki svoje talente dobro uporablja, velik zaklad.

Ali naj dijak deluje na socialnem polju ali ne? Ali naj samo študira in se zabava? Tega vprašanja mi ni treba reševati. Katoliško-narodno dijaštvo ga je že rešilo s svojim delom.

Kedaj se naj človek pripravlja za izobraževalno in socialno delo, ako ne tedaj, ko ima največ časa in najlepšo priliko zato! Kedaj naj išče prijateljskih stikov s svojim ljudstvom, ako ne tedaj, ko je njegovo srce zato najbolj dostopno in vneto, ko vidi na lastne oči veliko bedo svojega naroda, ko ga lahko z dobrimi nauki poučuje in navaja k dobremu! Socialno delo med ljudstvom je dolžnost vsakega slovenskega dijaka.

V tem oziru bi lahko slovenski dijaki veliko storili, ako bi imeli slovensko vseučilišče v Ljubljani. Živeč med svojim ljudstvom, bi lahko veliko boljše proučevali naše gospodarske in socialne razmere, sami bi se pri tem veliko več naučili, a tudi druge bi lahko poučevali s prirejanjem poljudnih predavanj in poučnih tečajev. In tako bi se širila veda potom slovenskega vseučilišča — v zadnjo gorsko vas na Slovenskem.

c) Koristi slovenskega vseučilišča za naš narod.

Prvi in glavni namen slovenskega vseučilišča bo, gojiti znanstvo. Strogo znanstveno delo je, oziroma bi

moralo biti glavna naloga vsakega vseučilišča. Da pa bo naša univerza res zadostovala vsem znanstvenim zahtevam, je najprej treba, da dobimo dobre vseučiliške profesorje. Vsaka univerza je taka, kakršni so njeni profesorji. Nič ne dé, da je univerza v malem mestu. V Nemčiji je dovolj takih vseučilišč, ki se nahajajo v mestih z 8000 do 20.000 ljudi in vendar imajo velik ugled (n. pr. v Heidelbergu). Nasprotno pa vidimo tudi v velikih mestih nekatera vseučilišča, ki kljub temu, da so v velikem mestu, nimajo velike veljave (n. pr. nemška univerza v Pragi). Ako se more o kakem vseučilišču reči, da ni znanstven zavod, je to nemška univerza v Pragi, ki ni nič drugega kakor vzgajališče nemških političnih kričачev in agitatorjev.

Ravno Ljubljana je zelo primerna za slovensko vseučilišče. Ljubljana je kulturno središče slovenstva, ima veliko znanstvenih pripomočkov za slovensko vseučiliško knjižnico; v ljubljanskih knjižnicah se nahaja nad 120.000 leposlovnih in znanstvenih knjig, dalje imamo v Ljubljani deželni muzej, botaničen vrt, veliko moderno urejeno bolnišnico, kakoršne še Dunaj nima, in še veliko drugih znanstvenih sredstev. Nehoté moramo priznati, da je Ljubljana naše duševno središče in ne Trst. Trst ima res velikanski gospodarski pomen ne-le za Jugoslovane, ampak za celo monarhijo. Vendar je v prvi vrsti trgovsko mesto in v Trst spada slovenska višja trgovska šola, ne univerza. Tisti, ki so za slovensko vseučilišče v Trstu, so celi stvari s tem le škodovali, ne pa koristili.

Po pripojitvi Bosne in Hercegovine ima Ljubljana lepo bodočnost; kajti na jugu naše monarhije prebiva sedaj okoli 7 milijonov Jugoslovancev. Ljubljana pa je predstraža slovenskega juga in ima velevažno nalogo, da spaja jugoslovansko kulturo z zapadno, vzhod z zahodom. Naravna lega, zveza važnih prometnih sredstev in najnovejši politični položaj meri na to, da se v kratkem času povzdigne promet in ugled Ljubljane in da postane naša

slovenska metropola eno najvažnejših središč na slovenskem jugu. Zato spada slovensko vseučilišče le v Ljubljano. S tem bi pridobila ne-le Ljubljana, ampak ves slovenski narod. Ako se ustanovi slovensko vseučilišče v Ljubljani, se s tem nočemo zapreti napram zapadnemu kulturnemu svetu. Ravno nasprotno! Naša univerza bo imela nalogo, da posreduje važne kulturne pridobitve slovenskih in zapadnih narodov med naš narod, da to, kar imajo Nemci, Francozi, Italijani, Angleži itd., kar je za naše razmere primerno in koristno, prilagodi našemu narodnemu življenju in presadi na domača tla. Šele tedaj se bo začela pri nas razvijati prava narodna kultura, ker bo oplojena in pomnožena z znanstvenimi pridobitvami tujih narodov. S tem ne bomo morda slabši Slovenci kakor smo sedaj, še bolj narodno bomo čutili, ker bomo videli, kako se potom slovenskega vseučilišča dviga splošna kultura slovenskega naroda.

Kakor bodo slovenski dijaki delovali na izobraževalnem in socijalnem polju med slovenskim ljudstvom in bodo tako potom slovenskega vseučilišča v Ljubljani posredovali omiko in znanstveno izobrazbo med narodom, ravno tako pa se tudi bodoči slovenski vseučiliški profesorji ne bodo smeli zapirati v svoje učenjaške sobe in se obdajati s svitom visoke učenosti, od katere nima preprosto ljudstvo navadno ničesar, ampak bodo morali sami z dobrimi zgledom kazati pot, kako se naj zanese vseučiliška izobrazba in veda med vse sloje slovenskega naroda, kako se naj znanost popularizira. Ideja ljudskih vseučilišč in vseučiliške ekstenzije¹⁾ mora tudi pri nas najti glasen odmev. »Saj je veda po modernem nazoru sploh last vse družbe in namen idej ni, da utonejo v učenjakovi izbi, ampak da se ukoreninijo v življenju. Šele praktična uporaba kaže, koliko je vredno raziskavanje tajnosti narave in življenja.« (E. Jarc, Vseučiliška ekstenzija in ljudska vseučilišča v »Katol. Obzorniku« l. 1906. str. 222.)

¹⁾ Visokošolska ekstenzija — razširjenje visokošolske izobrazbe med ljudstvo.

Druga najvažnejša naloga bodoče slovenske univerze bo, da organizira znanstveno delo pri Slovencih, da stopi v ožje kulturne stike najprej s Hrvati, Srbi in Bulgari in končno z vsemi drugimi Slovani. Tako postane slovenski narod veliko bolj znan med slovanskimi narodi, drugi Slovani (Čehi, Poljaki, Rusi) se bodo začeli zanimati za nas in marsikateri slovanski dijak bo z veseljem obiskal — vsaj za nekaj tečajev — slovensko univerzo v Ljubljani. In mislimo, da se ne bodo več dogajali slučajji, kakor se je zgodilo nekemu sicer izobraženemu Rusu v Petrogradu, ki je mislil, da je Ljubljana — na Češkem; če drugega ne, bodo vsaj vedeli, da je Ljubljana — na Kranjskem in da je v Ljubljani slovensko vseučilišče. Hrvati iz Dalmacije in Istre pa bodo itak stalno študirali na slovenskem vseučilišču v Ljubljani, vsaj tako dolgo, dokler se ne prizna ravnopravnost zagrebškega vseučilišča. Ali ni to sramota, da smo si s Hrvati ravno tako tuji kakor n. pr. z Italijani ali z Nemci iz nemške države? To ni nič drugega, kot praktično izvrševanje surovega načela »Divide et impera!« (Loči in vladaj!), ki je bilo do zadnjega časa vodilno načelo avstrijske nemške protislovanske politike. Ako hočemo, da ideja jugoslovanske vzajemnosti vsaj na kulturnem in gospodarskem polju ne bo — zgolj prazna fraza, moramo doseči, da bomo lahko študirali tudi na zagrebškem vseučilišču, da se tako malo bližje seznamimo s hrvaškimi kulturnimi, gospodarskimi in političnimi razmerami. Šele tedaj se bo začelo tudi živahnejše skupno delovanje s Hrvati na znanstvenem polju, česar še vedno pogrešamo.

Organiziranega znanstvenega dela v večjem obsegu je za nas Slovence potreba. Nekaj se je že naredilo in dela se ravno v zadnjih letih zelo živahno. A kdo dela? Le posamezniki, nekaj duhovnikov, profesorjev in pravnikov, ki so večinoma sami uredniki slovenskih znanstvenih listov in ki imajo izredno čast, da večjidel sami pišejo te liste. Ti pa tudi ne morejo vsega. Kako dolgo se že pišejo slovenske srednješolske knjige! O tem vele-

zanimivem vprašanju bi se dalo napisati celo poglavje. Vzroki, zakaj se je pri nas premalo delalo na znanstvenem polju, so različni. Gotovo pa je tudi to, ker še nimamo lastnega znanstvenega zavoda, kjer bi se — ex professo — gojilo znanstvo. Treba je seveda tudi to preosnovati. Kar je napisal dr. Ilešič »o naši znanstveni organizaciji« v »Slovanu«, bi moral vsakdo uvaževati, ki se količkaj zanima za znanstveno delo in za — slovensko vseučiliško vprašanje, posebno slovenska vseučiliška mladina.

Kdor se ni ničesar učil, tudi ne bo ničesar znal. Časi, ko se je slovenska vseučiliška mladina v akademičnih društvih samo »zbirala in zabavala«, so že davno minuli. Na akademskih tleh je najboljša prilika, da se nadarjeni slovenski dijaki živahneje poprimejo resnega znanstvenega dela. V vseučiliških mestih, ki so navadno tudi velika duševna središča, imajo zato največ znanstvenih pripomočkov (univerza, knjižnice, muzeji, razne znanstvene zbirke) in najlepšo priložnost. Vseučiliška leta so za vsakega resnega dijaka odločilna doba. Takrat je človek najbolj sprejemljiv za razne vtise, okolica, v kateri živi, deluje in vpliva na njegov duševni razvoj. Ali naj bo mladi, nadarjeni slovenski dijak slep napram vsem tem vtisom in gluhi za vse, kar se godi okoli njega? Ali naj ne proučuje raznih perečih vprašanj, ki danes gibljejo in pretresajo vso javnost, da vso človeško družbo do zadnjih temeljev? Kdor ima oči in ušesa, da vidi in sliši, se ne more izogniti tem vtisom in tem vprašanjem. Slovenska mladina v vseučiliških mestih ima dolžnost, da se za vsa taka vprašanja zanima, da jih proučuje in o njih razmišlja; kajti šele tedaj bo pripravljena za svojo nalogo, ki jo čaka v domovini. In ta naloga ni malenkostna, ampak zahteva resne priprave, resnega študija in temeljite znanstvene izobrazbe. Šele tedaj, ko se bo slovenska akademična mladina bolj zanimala za znanstveno delo, smemo pričakovati več in dobrih vseučiliških profesorjev.

Slovensko vseučilišče bo odločilno vplivalo na razvoj našega jezika, književnosti, vede in splošne narodne kulture. Jezik se bo polagoma izpopolnil, razvila se bo stalna znanstvena terminologija,¹⁾ katere še sedaj zelo pogrešamo. Na slovenskem vseučilišču se bodo gojile zlasti tiste stroke, ki so do sedaj pri nas popolnoma zanemarjene, znanstvena kritika in zgodovina slovenske književnosti, zgodovina slovenskega naroda, balkansko, jugoslovansko, orijentalско vprašanje, iz bogoslovja omenjamo samo vzhodno-cerkveno vprašanje, iz pravoslovja jugoslovansko pravno zgodovino in narodno gospodarstvo. Posebno narodno-gospodarska veda je za naš kulturni in gospodarski razvoj velikanske važnosti. Ne povemo nič novega, ako trdimo, da je naše takozvano narodno vprašanje leveliko socialno vprašanje, da je naš narodni boj le boj gospodarsko slabejših proti gospodarsko močnejšim, da to socialno vprašanje obsega ves slovenski narod od Mure in Zile do Jadranskega morja. In profesorji narodno-gospodarske vede na ljubljanskem vseučilišču bodo imeli lepo priložnost, da svoje teoretične narodno-gospodarske nauke tudi praktično udeležujejo, da s kritičnim očesom opazujejo naše nazadovanje, oziroma napredek na gospodarskem in narodno-obrambnem polju, da z dobrimi nasveti, s temeljitimi narodno-gospodarskimi deli, zlasti pa z odločnimi dejanji določajo smer našega gospodarskega dela. Tu lahko pokažejo, da veda ni nič suhoparnega, nekaj, kar so vstvarili profesorji le s tem namenom, da dijake mučijo pri izpitih, ampak da reže v živo našega narodnega telesa, da se tiče takorekoč vsakega živca in vsake žile na našem narodnem organizmu. In profesor zgodovine! Ali nima hvaležnega polja, da proučuje našo narodno zgodovino, da nam spiše dobro zgodovino slovenskega naroda? Ali res nimamo zgodovine preteklosti? Da! Imamo jo, ampak premalo jo poznamo. Zakaj je vsak Čeh tako po-

¹⁾ Terminologija — izrazoslovje (znanstveni izrazi).

nosen na svojo zgodovino, na svojo preteklost, na svoje kralje? Ker jih pozna, ker ima v »Zgodovini češkega naroda«, ki jo je spisal slavni češki zgodovinar Pa-lacký, zaklad, ki mu ga ne nadomesti nihče.

Šele tedaj, ko bomo poznali samega sebe, bomo znali ceniti in spoštovati svoj narod.

Poleg narodnih in kulturnih koristi pa bi imel naš narod tudi velike narodno-gospodarske koristi od lastnega vseučilišča v Ljubljani. Ves denar, ki ga porabijo slovenski dijaki v tujini (ta svota znaša najmanj 600.000 K, nekateri računajo celo okoli 720.000 K na leto, torej v desetih letih brez obresti že 5 milijonov, oziroma 7 milijonov in 200.000 K), bi ostal doma. Seveda nekaj dijakov bi študiralo tudi potem v tujini, medicinci, tehniki, slušatelji zemljedelske in živinozdravniške visoke šole itd. Vendar bo velika večina študirala doma in denar ostane v domačih rokah. Ali ne bo to koristilo prometu in gospodarski povzdigi Ljubljane? Gotovo, da!

Končno se bo vzgajalo na slovenskem vseučilišču tudi več profesorskega in uradniškega naraščaja in to nam je nujno potrebno, da zasedemo vsa tista mesta na Slovenskem, ki jih imajo sedaj naši narodni nasprotniki v rokah. Velikokrat se je že povdarjalo, da bo naše uradništvo šele tedaj kos svoji nalogi, ko bo z narodom res čutilo in sočustvovalo, ko ne bo smatral našega ljudstva kot manj vredno množico, ampak kot enakovredne in enakovpravne državljane. Šele takrat se uveljavi nazor, da je uradništvo zaradi ljudstva in ne narobe. Z uradnostatističnimi podatki bi lahko dokazovali, kako vlada vedno bolj deluje nato, da izpodrine slovensko uradništvo iz naših obmejnih krajev, iz Štajerske in Koroške, da preplavi slovensko ozemlje z nemškimi uradniki. S pomočjo raznih tečajev se nameščajo na čisto slovenskih tleh nemški uradniki, ki ne razumejo niti ene slovenske besede. Pri spodnještajerskih in koroških sodiščih so slovenski sodnijski uradniki preobloženi z delom, dočim nemški uradniki samo lenarijo. Seveda! Slovenske vloge

morajo reševati vedno le slovenski uradniki, nemških vlog je pa zelo malo.

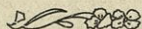
Poštni in železniški uradniki se pošiljajo na nemško ozemlje, na Gornje Štajersko, Koroško in v Sibirijo (na Tirolsko). Ako se slovenski uradnik le količkaj zaveda svoje narodnosti, takoj ga ovadijo nemški in nemškutarški »kolegi« pri poštнем oziroma železniškem ravnateljstvu. Slovenski uradnik dobi črno piko in za kazen ga prestavijo v najbolj zakotne kraje na nemškem ozemlju. Tako je pri nižjih uradih v naših obmejnih krajih. Še slabše je pri sodiščih in v politični službi. Slovenski politični in višji finančni uradniki na Štajerskem in Koroškem postajajo vedno bolj — bele vrane. Vlada se opravičuje, da ni slovenskih uradnikov. Istočasno pa pošilja slovenske uradnike v prognanstvo v nemške kraje. Take razmere so in tak ponemčujoč sistem je pač neznosen. Z vso silo se moramo zavzeti zato, da dobimo več slovenskega uradniškega naraščaja, da pridejo končno na slovensko ozemlje edinole slovenski uradniki. L. 1905. je bilo na Kranjskem pri sodiščih 118 Slovencev in 20 Nemcev, v politični ¹⁾ službi 21 Slovencev in 41 Nemcev, pri finančni prokuraturi v Ljubljani in pri finančni upravi je bilo 27 Slovencev in 17 Nemcev; ako še štejem odvetnike, notarje, deželne, občinske in druge uradnike, je bilo na Kranjskem od 369 juristov 272 Slovencev, 92 Nemcev, 1 Lah in 4 nezanesljivi. Nemških zdravnikov je bilo 25, živinozdravnikov 3, 41 inženirjev, 9 zemljemercev in 6 agronomov, v celem torej 174 nemških uradnikov, zdravnikov in tehnikov. Ako je že na Kranjskem tako, kako je šele potem na Štajerskem in Koroškem! Pri okrožnem sodišču v Celju je bilo l. 1905. od 57 uradnikov 20 Slovencev in 36 Nemcev, pri okrožnem sodišču v Mariboru 14 Slovencev in 42 Nemcev. V politični službi sta bila na celém Štajerskem samo dva Slo-

¹⁾ Politična služba, državna služba pri okrajnih glavarstvih in deželni vladi.

venca, v finančni službi samo 1. In vendar prebiva na Spodnjem Štajerskem 409.530 Slovencev, torej samo za 65 tisoč manj ko na Kranjskem (475.302). Najslabše in najbolj žalostne razmere pa so na Koroškem. V celem so bili tam l. 1905. samo štirje vladni slovenski uradniki, trije sodni uradniki, en finančni uradnik, en odvetnik, en notar, en zdravnik in en geometer. Vseh koroških Slovencev pa je bilo po uradni statistiki l. 1905. 90.495 (Omladina l. II., št. 7, str. 8—9).

Ako gledamo v bodočnost, se nam nudi zelo žalostna in temna slika. To mora postati drugače. Korist slovenskega naroda zahteva, da se rešimo ponemčujočega uradništva in da pridejo na slovenska mesta slovenski uradniki.

Od slovenskega vseučilišča bi torej imel naš narod velikanske koristi v narodnem kulturnem in gospodarskem oziru. S slovenskim vseučiliščem bi se povzdignila splošna kultura slovenskega naroda, veda, književnost, jezik, povzdignilo bi se število slovenskih visokošolcev in najboljša mesta, ki jih zavzemajo danes nam sovražni tujci, bodo dobili sinovi našega naroda. S splošno narodno kulturo pa bo rasla tudi odporna sila našega naroda proti tujim navalom, rasla bo naša kultura in gospodarska moč in obenem s tem naša samozavest in vera v bodočnost.

III.

a) Vseučilišče in svetovno naziranje.

Ko odhaja slovenski dijak na vseučilišče in se poslavlja od svojih sorodnikov in znancev, bratov, sester in staršev, se pač malokateri oče in malokatera slovenska mati vzdrži, da se ji ne bi vlile solze po velem licu. Saj mora vsako dobro materino srce skrbeti, kaj bo z njenim sinom, ali morda v tujini, v daljnem vseučiliškem mestu ne zaide na napačna pota; kajti le pogostokrat se dogaja, da se mnogo nadarjenih slovenskih dijakov na vseučilišču odtuji veri in mišljenju svojega ljudstva, da se jih pa tudi mnogo npravno pogubi. Toda, ako je njen sin trden v verskem oziru, ako ima utrjen značaj in krepko voljo, se ji ni treba bati zanj. Če pa je omahljiv in še neizkušen, je njena skrb za sina popolnoma upravičena.

Za tistega, ki v verskem oziru ni trden in ki je začel že dvomiti, se začne na vseučilišču dolga trnjeva pot, doba težkih duševnih bojov, ko mu navadno ne stoji nihče ob strani, ko je navezan edinole nase. Marsikatero noč prebedi v razmišljanju o vprašanjih, ki ga mučijo dan in noč in na katera si ne vé jasnega odgovora. Vprašanja pa niso malenkostna, tu gre za biti ali ne biti, za časni in večni blagor. V tujini nima staršev, ki bi skrbeli zanj in gledali, da ne zabrede na kriva pota, nima voditeljev in svetovalcev. Osamljen je kakor samotni, viharjem izročeni trst v puščavi. Ali se je čuditi, da se slaboten in osamljen trst le prečestokrat zlomi? Ali se je čuditi, da se toliko dobrih slovenskih dijakov odtuji veri svojih očetov v tujem mestu, kjer je vse, družba in šola, prepojeno s

protiverskim duhom, kjer deluje javno mnenje, profesorji in časopisje v istem smislu, da se izruje iz srca zadnja klica verskega čuvstva? Zelo razumljivo se nam zdi ta pojav.

Glavni ugovor, ki se navadno navaja proti katolicizmu, je: Med vedo in vero je nepremostljiv prepad. Vera ovira napredek znanosti. Ta ugovor pa je naravnost smešen.

Katolicizem in znanost si načelno in bistveno nista nasprotna in si tudi ne moreta biti. **Jedro katolicizma je: Resnica. Jedro vede je: iskanje resnice.** Resnica pa je samo ena. Kdor pojmuje znanstvo resno in v pravem pomenu besede — kot *cognitio ex causis ultimis* (spoznanje iz zadnjih vzrokov), mora priznati, da znanstvena resnica nikakor ne more nasprotovati verski resnici, ampak da jo le še potrjuje in dokazuje. Zato pa vidimo, da je toliko učenjakov priznavalo krščansko svetovno nazorje in da je še vedno med vseučiliškimi profesorji veliko uglednih mož, ki se ne sramujejo svojega katoliškega prepričanja. Znale so besede velikega Angleža Bacona: Veda je moč. Isti učenjak pa je rekel tudi, da polovičarska znanost pelje — od Boga, popolna in resnična znanost pa nazaj — k Bogu.

Žalibog so tudi na Slovenskem ljudje, ki ne pobijajo samo katolicizma z raznimi političnimi frazami, kakršne čitamo vsak dan v raznih političnih in nepolitičnih listih, ampak sploh vsako pozitivno verstvo, so ljudje, ki označujejo naravnost verski nihilizem.¹⁾ Ali nima verski nihilizem končnega zaključka — v anarhizmu?²⁾ Značilno je ja naše razmere, da se tudi ta zanimiva cvetka že pojavlja na slovenskem polju. Poznamo slovenske visokošolce, ki zagovarjajo anarhizem. Verski nihilizem in anarhizem

1) Verski nihilizem (liberalizem).

2) Anarhizem — družabni red, ki ne pripoznava nobene oblasti.

sta si brata — sistematičen samomor človeške družbe pa je plod njenega delovanja.

Tisti, ki zagovarjajo verski nihilizem, so seveda odločno proti slovenski in sploh proti vsaki bogoslovni fakulteti. Pravijo, da se na bogoslovni fakulteti ne goji znanstvo, ampak da se v teh zavodih vzgajajo le »politični petelinčki«, kakor se je nekoč izrazil neki bodoči docent za slovensko vseučilišče. Temu gospodu bi mi povedali, da je marsikateri slovenski duhovnik storil več na našem znanstvenem polju kot dotični gospod, ki je izustil krilate besede o teh »političnih petelinčkih«.

Nočemo navajati dokazov, zakaj spada tudi bogoslovna fakulteta na slovensko vseučilišče. Vsakemu izobraženemu človeku so znani. Omeniti hočemo samo nekaj.

Kdor se bori proti slovenski bogoslovni fakulteti, izključuje ravno tistemu činitelju, ki si je pridobil za slovenski narod največ zaslug, možnost višje znanstvene izobrazbe na vseučilišču. Izključevati bogoslovce z vseučilišča pa se pravi ubijati svobodo v imenu svobode.

»Ob zibelki našega narodnega preporoda je povsod stal duhovnik na prvem mestu. Kaj bi se tudi moglo boljše strinjati z evangelijskim naukom o ljubezni do trpečih in pomoči revnim, kot to misijonarstvo preporoda, ki je v radostni nadi dvigalo stiskane in umirajoče!« Tako lepo začenja dr. Bráf, češki vseučiliški profesor in sedanji poljedelski minister, svojo knjigo »Listy o studium narodnohospodářském« (Listi o narodno-gospodarskem študiju).

Isto lahko rečemo tudi mi. Ob zibelki našega narodnega preporoda je povsod stal slovenski duhovnik na prvem mestu, do zadnjega časa se je živahno udeleževal našega narodnega gibanja. V zahvalo za to pa mu

hočejo sedaj nekateri prenapeteži od-
vzeti možnost višje vseučiliške izobraz-
be. Ali je mogoča večja nehvaležnost?

Toda ne čudili bi se, ako bi bila naša stara liberalna
inteligenca proti slovenski bogoslovni fakulteti. Ta pa se
je v zadnjem zasedanju kranjskega dež. zbora soglasno
izjavila za slov. vseučilišče s pravno, bogoslovno in mo-
droslovno fakulteto. Protislovenski bogoslovni
fakulteti je le del slovenskega dijaštva,
ki ima sicer »složno« delo za narodov
blagor vedno na jeziku, ki pa je hotelo
izrabiti slovensko katoliško narodno
mladino kot štafažo, da na tak način dobi
ključ — do ljudstva.

Najbolj zanimivo pa je to, da celo protestantovski
vseučiliški profesor A. Harnack ne odreka katoličanom
pravice do bogoslovne fakultete, dočim so neka-
teri sinovi slovenskega naroda, in sicer
sinovi slovenskih katoliških staršev —
proti bogoslovni fakulteti. Poslušajmo, kaj
pravi Harnack, zastopnik liberalne protestantovske bogo-
slovne vede, o katoliških bogoslovnih fakultetah. »Neka-
teri med nami mislijo, da bi bilo treba katoliške bogo-
slovne fakultete izločiti iz univerz. Jaz tej misli ne morem
pritegniti. Kjer se toliko pošteno dela, kakor sedaj na
katoliških fakultetah — dokazal sem to v govoru o pro-
testantizmu in katolicizmu — tam nismo upravičeni zapi-
rati delavcem vrat univerz Med protestanti je
seveda jako razširjena sumnja, da katoliški bogoslovci ne
morejo biti zares prepričani o svojih podstavah (dogmah),
toda to je čisto neupravičen predsodek. Poznam učenjake
izredne bistrumnosti in nenavadnega znanja, ki so
skalnotrdo prepričani, da je le rimsko-katoliška cerkev
Kristusova cerkev in papež Kristusov namestnik. Za
Cerkev so pripravljeni vse pretrpeti, tudi posmeh znan-
stvenih ,prijateljev'!«

Kdor tega ne more umeti, naj išče krivdo sam v sebi; zakaj on ni doumel, kaj se pravi pripadati organizmu, ki hoče biti organizem nravnega in dobrega, kar je za neštete še vedno v resnici, organizem, ki obsega, človeštvo in je skoraj tako star, kakor naše letoštetje. Če prenašamo na univerzah slepe dogme ter jih le z orožjem duha pobijamo, moramo biti pač vsaj toliko strpni tudi nasproti katoliškim »predsodkom«. Katoliške bogoslovne fakultete spadajo torej vsekako na univerze, če profesorji le pošteno mislijo, pa naj tudi imajo o Cerkvi in papeštvu tiste misli, kakor jih zahteva vatikanski zbor!« (»Zora« l. XV., št. 5, str. 96, Dr. Aleš Ušeničnik: kulture, teologija je prvo ognjišče kulture!«

In dr. Ušeničnik pristavlja k tem besedam: »Kakšna krivica bi bila to šele s stališča tistih »neštetih«, ki so jim dogme vse kaj drugega, kakor predsodek, ki so jim dogme klice, ki je iz njih vzkliko, kar ima najboljšega in najlepšega moderna kultura, in ki iz njih še vedno klije najlepší altruizem¹⁾, prva socialna sila, ki more rešiti človeštvo, heroizem²⁾ krščanske ljubezni. Če so univerze središča znanstva, teologija je znanost: če so ognjišča kulture, teologija je prvo ognjišče kulture!«

b) Konec.

Slovensko vseučiliško vprašanje je bistven del našega narodnega vprašanja. Zato pa to vprašanje ne sme izginiti z dnevnega reda, dokler se nam ne izpolni ta velevažna kulturna zahteva. Slovensko vseučiliško vprašanje ni samo vprašanje naših srednjih in višjih slojev, ampak celega slovenskega naroda, posebno pa kmečkega in delavskega stanu. Največ slovenskih dijakov je ravno iz naših kmečkih in

¹⁾ Altruizem (nesebičnost) — nasprotje od egoizma (sebičnost).

²⁾ Heroizem — junaštvo.

delavskih krogov in naši kmečki in delavski starši trpijo največ, ker še nimamo lastnega vseučilišča v Ljubljani. Pomislimo samo, koliko stanejo sedaj študije v velikih mestih, kjer je vse neprimerno dražje, živila, stanovanje, in obleka, koliko stane dolga vožnja! Ves ta denar pa pride v tuje, nam sovražne roke in se porabi čestokrat v ponemčujoče, protislovenske namene. Z ustanovitvijo slovenskega vseučilišča v Ljubljani se ne bi naložil našemu ljudstvu nov davek, ampak ostal bi le denar, ki ga zdaj plačuje za vzdrževanje nemških vseučilišč doma na Slovenskem. Leta 1908. so znašali državni stroški za vzdrževanje univerz 14,728.968 K in za leto 1909. hoče vlada zvišati to vsoto celo na 17,206.721. Te milijone plačuje vsa država, torej je med njimi tudi precej slovenskih grošev. Od tega pa nimamo ničesar, nasprotno, v zahvalo da pomagamo vzdrževati Nemcem njihove univerze, pretepajo slovenske sinove. Ko pa dobimo v Ljubljani slovensko vseučilišče, pride denar, ki ga sedaj plačujemo za tuje univerze v nemških mestih, v roke slovenskega kmeta in obrtnika. Profesorji in dijaštvo bodo pustili denar, ki gre sedaj v tujino, v Ljubljani in bodo dali za služka ne le obrtniku, ampak tudi slovenskemu kmetu, zlasti ljubljanskim okoličanom.

Slovensko vseučiliško vprašanje je torej vprašanje celega slovenskega naroda, zato pa naj se dvigne ves slovenski narod na boj za slovensko vseučilišče. Povsod se naj vrše predavanja o tem vprašanju, na političnih in nepolitičnih shodih naj se obravnava ta naša zahteva, vsa društva, občine in korporacije naj pošiljajo peticije za slovensko vseučilišče. Svesti smo si, da je ta boj težak in da zahteva žrtev, posebno slovenska vseučiliška mladina to čuti, ker mora živeti v tujih mestih v vedno težavnejših razmerah. Ne zapustite nas v tem boju! Podpirajte nas! Zavest, da v tem težkem boju nismo osamljeni, ampak da stoji za nami

cela vrsta slovenskega naroda, nam bo dvigala pogum in borili se bomo s še večjim navdušenjem, z neumorno vztrajnostjo do končne zmage. Dajte nam slovensko vseučilišče v Ljubljano — mi hočemo domov med svoje, ki nas razumejo in ljubijo — tujina je trda, mrzla mačeha!

Obrazec za peticije za slovensko vseučilišče.

Javni ljudski shod
Občinski odbor občine
Kmečka zveza za

je sprejel(a) $\frac{\text{v svoji seji}}{\text{na shodu}}$, dne mes. l.

naslednje resolucije:

1. Od c. kr. vlade zahtevamo kar najodločnejše, da zakonito zagotovi ustanovitev popolnega slovenskega vseučilišča v Ljubljani, takoj pa ustanovi bogoslovno in pravno fakulteto s slovenskim učnim jezikom ter prične s pripravami za slovensko modroslovno fakulteto, s tem, da ustanovi primerno število državnih štipendij v svrho strokovne izobrazbe bodočih docentov.

2. Priznavamo Italijanom pravico do lastnega vseučilišča na izključno italijanskih tleh, a odločno protestiramo proti ustanovitvi istega v Trstu.

3. Zahtevamo, da prizna c. kr. vlada veljavnost izpitov na zagrebškem vseučilišču tudi za tostransko državno polovico.

Podpisi:

COBISS 2

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000209670

